



Geliş Tarihi: 14.12.2022 | Yayına Kabul Tarihi: 16.01.2023

NEZARETHANELERİN AVRUPA İŞKENCEYİ ÖNLEME KOMİTESİ STANDARTLARI BAĞLAMINDA İZLENMESİ VE RAPORLANMASI: TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU ÖRNEĞİ*

Monitoring and Reporting of Police Custody Centres in the Context of the Standards of the European Committee for the Prevention of Torture: The Case of the Human Rights and Equality Institution of Türkiye

Ertuğrul YAZAR**

Öz

İşkenceye Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu uyarınca, Türkiye'nin "Ulusal Önleme Mekanizması" görevini ifa eden Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ya da koruma altına alındığı yerlere düzenli aralıklarla ziyaretler düzenlemektedir. Bu yerlerden biri olan nezarethanelere Kurum, 2022 yılı sonu itibarıyla 24 farklı ilde toplam 30 izleme ziyareti düzenle-

Abstract

The Human Rights and Equality Institution of Türkiye, which acts as the National Preventive Mechanism of Türkiye, in accordance with the Optional Protocol to the Convention against Torture and the Turkish Human Rights and Equality Institution Law, undertakes regular visits to places where those deprived of their liberty or those under protection are held. As of the end of 2022, the Institution conducted 30 monitoring visits in 24 different provinces to the police custody

* Bu çalışma, Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü tarafından 27 Ocak 2022 tarihinde İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında düzenlenen "Kötü Muamele, Kolluğun Yakalama ve Gözaltı İşlemleri" Çalıştayında sunulan tebliğin geliştirilmiş ve güncellenmiş halidir.

** Dr., İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, yazarertugrul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2508-1201>

miştir. Ziyaretler neticesinde edinilen tespit, gözlem ve şikâyetler ulusal ve uluslararası normlar bağlamında değerlendirilerek rapora bağlanmış ve büyük bir şeffaflıkla kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu raporlarda, muhatap kurumlara yönelik insan hakları ve kötü muamele ihlallerini “önleyici” mahiyette tavsiyeler verilmiştir.

Tavsiyelerin olgunlaşmasında, aynı zamanda İnsan Hakları Eylem Planı’nda “yol gösterici belge” olarak kayda geçen Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi standartlarının dikkate alındığı görülmektedir. Bu standartlar, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, insan onuruna saygı duyulması ile işkence ve kötü muamelelerin önlenmesine yönelik olup demokratik toplumlar için büyük bir önemi haizdir. Dolayısıyla Ulusal Önleme Mekanizması olarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun çalışmaları, hem Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi standartlarının ülke sathında yerleşmesi ve yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmakta hem de tüm kurumlar için bir “iyi niyet beyanı” olarak değerlendirilebilecek İnsan Hakları Eylem Planı’nın hayata geçmesine katkı sunmaktadır. Bu bakış açısıyla söz konusu çalışmada, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi standartlarının önemi ve nezarethaneler özelinde bu standartların neler olduğu aktarılmış, akabinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun nezarethane ziyaretleri, nezarethane ziyaret raporları ve bu raporlarda yer alan tavsiyeler detaylı bir biçimde ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi Standartları, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ulusal Önleme Mekanizması, İnsan Hakları Eylem Planı, Nezarethane.

centres, which is one of these places. The findings, observations and complaints obtained as a result of the visits were evaluated in the context of national and international norms, reported and shared with the public with great transparency. In these reports, “preventive” recommendations are given to the addressee institutions for the violations of human rights and ill-treatment.

It is seen that the standards of the European Committee for the Prevention of Torture, also recorded as a “guiding document” in the Human Rights Action Plan, were taken into account in the maturation of the recommendations. These standards are of great importance for the protection and promotion of human rights, respect for human dignity and the prevention of torture and ill-treatment. Therefore, the work of the Human Rights and Equality Institution of Türkiye as the National Preventive Mechanism both facilitates the establishment and dissemination of the European Committee for the Prevention of Torture standards throughout the country and contributes to the realization of the Human Rights Action Plan, considered as a “goodwill statement” for all institutions. From this point of view, in this study, the importance of the standards of the European Committee for the Prevention of Torture and what these standards are for police custody centres were explained, subsequently, the police custody centres visits of Human Rights and Equality Institution of Türkiye, the police custody centres visit reports and the recommendations in these reports were discussed in detail.

Keywords: Human Rights, Prohibition of Torture and Ill-Treatment, Standards of the European Committee for the Prevention of Torture, Human Rights and Equality Institution of Türkiye, National Preventive Mechanism, Human Rights Action Plan, Police Custody Centres.

GİRİŞ

İşkence ve kötü muamele başta olmak üzere; insan hakları ihlalleri ortaya çıkmadan önce suistimallerin önlenmesi ve bu amaçla şeffaflığın sağlanması için yerinde ve düzenli ziyaretle muhatap makamlarla iş birliği sistemi oluşturulması, kötü muamele ile daha etkin ve proaktif mücadele için geliştirilmiş özel bir yöntemdir. Bu yeni sistematığın temelleri büyük oranda İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol (OPCAT, 2002) ile İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Avrupa Sözleşmesi'nde (İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi, 1987) atılmıştır.

İşkence ve kötü muamele yasağının kapsamı, Avrupa İşkencenin ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) standartları¹ ile bu alana ilişkin olarak ortaya konulan ilkeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ve oluşturduğu içtihat² ile OPCAT uyarınca Taraf Devletlerce Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM)³ olarak kurulan kurumların ziyaretleri doğrultusunda zenginleşmekte ve gelişmektedir. Bu yeni yaklaşımın en büyük kazanımlarından biri olarak; kötü muamele yasağının kapsamı, uyulması gereken standartlar, kötü muamelenin unsurları, usule ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere devletin pozitif yükümlülükleri ve bu yasağın diğer insan hakları ve özgürlükleri ile karşılıklı ilişkisinin neler olduğunun büyük oranda açıklık kazanmış olması ifade edilmelidir. Bununla birlikte OPCAT bağlamında kurulan önleme sisteminin ilk aşamalarında olduğu ve halen gelişmeye devam ettiği göz önünde bulundurulmalıdır (APT Global Forum on the OPCAT Preventing Torture, 2012: 16).

İnsan Hakları Eylem Planı'nın (İHEP) "*Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ile BM İşkenceye Karşı Komite tavsiyeleri dikkate alınarak nezarethaneler ile geri gönderme merkezlerinin fiziki kapasiteleri dâhil standartları korunarak sürekli gözden geçirilecektir.*" hükmü ile ülkemizde bulunan nezarethane İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi şartlarını iyileştirmede CPT standartlarının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır

¹ CPT özgürlüğünden yoksun bırakılmış insanlara yönelik muameleye ilişkin standartlar geliştirmiştir. Bu standartların bir özeti, "CPT standartları" adlı broşürde yayınlanmıştır. Bkz. Avrupa Konseyi, "The CPT in brief", t.y.

² AİHM içtihadı HUDOC veritabanında yer almaktadır. Bkz. Avrupa Konseyi, "HUDOC", t.y.

³ OPCAT çerçevesinde işkencenin ve diğer zalimane, gayriinsanî veya küçültücü muamelenin veya cezanın önlenmesi amacıyla kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldıkları yerlere düzenli ziyaret düzenleyen bağımsız ulusal kurum veya kurumlardır.

(İHEP, 2021: 81-82). Bu yerlerin fiziki kapasiteleri dâhil, standartlarının korunarak sürekli gözden geçirilmesi konusunda, UÖM görevini haiz Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) büyük görev ve yetkiler düşmektedir. TİHEK'in hak ihlallerini önleyici ve insan haklarını koruyup geliştirici bir işlev icra edebilmesi, CPT standartları gibi uluslararası insan hakları normlarını referans alma ve bu normları kamu kurumlarına yerleştirme yönünde gösterdiği çabayla mümkündür.

Çalışma, nezarethanelerin CPT standartları bağlamında izlenmesi ve raporlanmasını konu edinmekte, söz konusu standartların ülke sathında yerleşmesi ve yaygınlaştırılması doğrultusunda TİHEK örneğini UÖM raporları ve raporlarda yer alan tavsiyeler üzerinden ele almaktadır. Çalışma, işkence, kötü muamele ve diğer insan onuruna aykırı uygulamalara yol açan veya bunları önleyemeyen faktörleri belirlemek ve analiz etmek için düzenli ve habersiz ziyaretlerin ne denli önemli olduğunu ve UÖM'lerin ziyaret, tavsiye, eğitim ve iş birliği şeklinde ifade edilen temel işlevlerinin “önleyici” bir rol üstlenerek sürdürdüğü misyonun kazanımlarına odaklanmaktadır. Bu bakış açısıyla söz konusu çalışmada sırasıyla; kavramsal çerçeve ile işkence ve kötü muamele yasağının daha geniş bir perspektiften ele alınma gerekçeleri, bütüncül ve uzun vadeli bir yaklaşımı esas alan OPCAT'e uzanan yol, İHEP'te nezarethanelerin bir alıkonulma yeri olarak ele alınışı, CPT ve standartları, TİHEK'in UÖM bağlamında yürüttüğü önleyici ve düzenli ziyaretler ile Kurumun nezarethane ziyaret raporlarında yer verdiği tavsiyeler ele alınmaya çalışılmıştır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. NEZARETHANE

Gözaltına alınan kişilerin, tutuklu veya hükümlü olmadığı bir başka ifadeyle “suç şüphesi altında olan şahıslar” oldukları dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bu bağlamda kişilerin, ceza infaz kurumu yerine kısa süreliğine özgürlüğünden yoksun bırakıldıkları ve “nezarethane” şeklinde ifade edilen polis veya jandarma karakolu içerisinde, kolluğun gözetimi ve denetiminde muhafaza edilmeleri daha anlaşılır bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1 Haziran 2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesine göre nezarethane; “*şüpheli veya sanıkların haklarındaki işlemlerin tamamlanıp adli mercilere sevk edilinceye kadar bekletilmesi amacıyla yapılmış yerleri*” ifade etmektedir.

B. İZLEME VE RAPORLAMA

“İzleme”, insan hakları sorunlarını ele almak için bilgilerin aktif olarak toplanması, doğrulanması ve anında kullanılmasını tanımlayan geniş bir terimdir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights/OHCHR) tarafından insan hakları bağlamında izleme, olaylar hakkında bilgi toplamayı, olayları gözlemlemeyi (seçimler, davalar, gösteriler vb.), gözetli yerleri ve mülteci kampları gibi yerleri ziyaret etmeyi, bilgi almak ve çözüm yollarını aramak ve diğer acil takipleri yapmak için Hükümet yetkilileriyle görüşmeleri içerecek şekilde tanımlanmaktadır (OHCHR, 2001: 9).

İnsan hakları merkezli izleme döngüsünün temel bir unsuru ve saha varlığına ilişkin insan hakları çalışmalarının ve stratejisinin temel bir parçası olan “raporlama” ise; *“bilgileri kaydetmek ve analiz etmek, izleme ve gerçekleri bulma faaliyetlerinin bulgularını sunmak, bir insan hakları sorunuyla ilgili endişeyi ifade etmek, yükümlülük sahipleri ile diyaloga girmek, olumlu değişimi savunmak ve düzeltici eylem için öneriler sunmak üzere stratejik bir araç oluşturan süreçtir.”* (OHCHR, 2001: 9).

C. İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

İşkence ve kötü muamele yasağı, asgari şiddet düzeyini aşan, farklı türlerde acılara yol açan işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya ceza unsurlarını içermektedir. Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 3’üncü maddesinin başlığında “işkence yasağı” olsa da madde metninde en ağırından başlamak üzere sırasıyla “işkence”, “insanlık dışı muamele/ceza” ve “aşağılayıcı muamele/ceza” şeklinde üç katmanlı bir yasak düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında ise; “işkence”, “eziyet” ve “insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele” kavramları tercih edilmektedir. Anayasa Mahkemesi (AYM), bu kavramların AİHS ile muadilleri/dengi olduğu yönünde bir yaklaşım benimsemiştir (AYM, 2014: p. 35).

Mutlak bir yasak olan işkence ve kötü muamele yasağı, demokratik toplumun en temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Yasağın pratiğe yansımaları için alıkonulma/koruma yerlerinin güvenli yerler haline gelmesi ve bu yerlerde insan hakları kültürünün yerleşmesi için azami gayret gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu yerlere ve özgürlüğünden yoksun bırakılanlara bakış açısı, insan haklarını merkeze alan bir yaklaşımın benimsenmesini ve hak temelli, uzun soluklu, tutarlı ve bütüncül politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Yazar, 2021a: 454). Ni-

tekim Anayasa'nın 5'inci maddesinde de devletin temel amaçları arasında; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak gibi insan hakları merkezli amaçlar yer almaktadır.

Hümanist ceza hukuku doktrininin bir yansıması niteliğinde bu yönde Av. Prof. Dr. Faruk Erem'in "*Suçluyu kazıyınız, altından insan çıkar*" ifadesi ve Albert Camus'un "*Bir toplumun gelişmişlik düzeyini anlamak için, orada insanların nasıl öldüğüne bakın*" sözleri; insan hakları, hukuk ve adalet ilkelerini haiz Anayasal amaçların neden pratiğe yansıması noktasında özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri de kapsayacak şekilde düşünülmesi gerektiğinin izahı olarak verilebilir (Ergün, 2022: 38). Bu bakış açısıyla, işkence ve kötü muamele yasağının nezarethanelerde alıkonulanlar dâhil olmak üzere devletin yetki alanında bulunan herkesi korumakta olduğu belirtilmelidir. AİHS ilk maddesiyle bu hususa, Yüksek Sözleşmeciler Tarafından kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, AİHS'de yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlayacakları hükmü ile açıklık getirmiştir. Benzer şekilde 32'inci maddede de Mahkeme'nin yargı yetkisinin, AİHS ve Protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm sorunları kapsadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, nezarethanelerde alıkonulan herkesin insan haklarını korumak devletin temel yükümlülüğüdür.

Kötü muamele olgusunun kendine özgü niteliği, bilhassa özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunması amacıyla geliştirilmiş özel yöntemler kullanılmasını gerekli kılmaktadır. AİHS, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi (CAT)⁴, evrensel insan hakları belgeleri ve bu belgeler kapsamında öngörülen mekanizmaları, genel olarak kötü muameleyi, ihlal ortaya çıktıktan sonra harekete geçmek suretiyle ele almaktadır. Bu durum doktrinde reaktif (tepkisel) koruma olarak nitelendirilmektedir. Benzer şekilde, ulusal bağlamda da müfettişler veya savcılıklar kanalıyla söz konusu ihlaller araştırılmaya ve maddi gerçeklik ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu yöntem de reaktif bir durumu ortaya koymakta ve kötü muamelenin önüne geçme konusunda yetersiz kalmaktadır (Evans ve Haenni-Dale, 2004: 20).

⁴ CAT, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uyarınca, anlaşmaya tabi olan devletler tarafından seçilen komitedir.

Özellikle 1984 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'nin (İşkenceye Dair BM Sözleşmesi, 1984) yürürlüğe girmesinden sonra reaktif yöntemlerin işkence ve kötü muamelelerin ortadan kaldırılması için yeterli olmadığı, cezalandırıcı ve bastırıcı yöntemlere proaktif yöntemler eklenmesi ve “önleme” amacının üstün tutulması gerektiği konusunda büyük bir uzlaşma oluşmuştur. Böylelikle OPCAT'e giden yol hızlanmıştır.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İŞKENCEYE DAİR EK İHTİYARİ PROTOKOL'E GİDEN YOL

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (m.5.), 1950 tarihli AİHS (m.3), 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHUS, m.7), 1978 tarihli Amerikalılararası İnsan Hakları Sözleşmesi (m.5), 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı (m.5), 1984 tarihli İşkenceye Dair BM Sözleşmesi ve 1987 tarihli İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi işkence ve kötü muamele konusunda temel belgeler olarak ifade edilebilir.

Kötü muamele, tüm bu uluslararası belgelerin ilgili normlarında “mutlak bir biçimde” yasaklanmasına karşın ne yazık ki hâlâ dünyadaki en yaygın ihlal alanlarından birini oluşturmaktadır. Örneğin, 2016 yılı sonunda AİHM tarafından tespit edilen 16.399 ihlalin 2.802'sinin, bir başka ifade ile yüzde 19.76'lık kısmın AİHS'in 3'üncü maddesi kapsamındaki konularla ilgili olduğu belirtilmektedir (AİHM, 2016: 197). AİHM 2021 yılı güncel verileri bağlamındaysa, konu bazlı ihlallerde adil yargılanma hakkı ihlalden (344 ihlal vakası) hemen sonra işkence ve kötü muamele yasağı ihlali (331 ihlal vakası) gelmektedir (AİHM, 2021: 183).

Uluslararası belgeler ve diğer gelişmeler neticesinde; kötü muamele yasağının kapsamı, uyulması gereken standartlar, kötü muamelenin unsurları, usule ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere devletin pozitif yükümlülükleri ve bu yasağın diğer insan hakları ve özgürlükleri ile karşılıklı ilişkisinin neler olduğu büyük oranda açıklık kazanmıştır. Bu durum AİHM içtihadını olumlu yönde etkileyerek zenginleştirmiş ve geliştirmiştir. Aynı zamanda söz konusu gelişmeler, kötü muamele yasağı ile ilgili olarak yeni uluslararası gereklilikler ve yaklaşımlar belirlenmesine de olanak sağlamıştır. Çünkü İHEB, AİHS, BM İkiz Sözleşmeler gibi uluslararası birçok insan hakları belgesinin varlığına rağmen işkence ve kötü muamele tüm dünyada bir türlü önlenememiştir. İşkence ve kötü muamelenin önlenememesine bağlı olarak 1970'lerde, dünyanın her yerinde işkencenin yaygın ve çoğu durumda sistematik

doğasına ilişkin artan endişe, uluslararası toplum içinde uygulamayı yasaklamak ve önlemek için yasal normlar oluşturmaya ve aynı zamanda işkenceyi ortadan kaldırmak için mekanizmalar oluşturmaya yönelik önemli hareketlere yol açmıştır (Inter-American Institute for Human Rights and Association for the Prevention of Torture (APT), 2005: 38).

İşkence ve kötü muamele başta olmak üzere, insan hakları ihlalleri ortaya çıkmadan önce suistimallerin önlenmesi ve şeffaflığın sağlanması için yerinde ziyaret ve yetkili makamlarla iş birliği sistemi oluşturularak kötü muamelenin önlenebileceği fikri, OPCAT'ın doğmasına zemin hazırlamıştır. Bir başka ifadeyle, BM İşkenceye Karşı Sözleşme, CAT ve İşkence Özel Raportörlüğü ve diğer sözleşmelerin ilgili hükümleri ile Avrupa Konseyi bünyesindeki sözleşme ve mekanizmalara rağmen işkencenin tüm dünyada ciddi ve yaygın bir sorun olarak varlığını devam ettirmesi, yeni bir takım düzenleme ve mekanizmaların gerekliliğini ortaya koymuştur. Söz konusu belge ve mekanizmaların işkenceyle mücadelede yetersiz kalması, farklı bir anlayışa sahip yeni bir belgenin hazırlanmasının temel gerekçesi olmuştur. Bu durum reaktifin ötesine geçerek proaktif bir yaklaşım benimsenmesinin zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda, işkenceyi önlemenin gelecekte meydana gelebilecek işkence ve kötü muamele risklerini azaltmayı amaçlayan bütüncül ve uzun vadeli bir yaklaşım gerektirdiği konusunda genel bir fikir birliği bulunmaktadır (APT Global Forum on the OPCAT Preventing Torture, 2012: 10).

OPCAT, BM Genel Kurulu'nda 18 Aralık 2002'de kabul edilmiş, 20 ülkenin onaylamasının ardından 22 Haziran 2006'da yürürlüğe girmiştir (OPCAT, 2002). Türkiye; Protokol'ü 14 Eylül 2005 tarihinde imzalamış, 15 Haziran 2011'de Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylamış ve karar 5 Temmuz 2011'de Resmî Gazete'de yayımlanarak 27 Eylül 2011'de BM Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiştir. OPCAT, Taraf Devletler dâhil olmak üzere tüm dünya kamuoyuna açık bir mesaj vermektedir: *“Kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı tüm durumlarda, işkence ve diğer kötü muamele riski mevcuttur. Bu nedenle, önleme her yerde ve her zaman gereklidir.”* (APT, t.y.).

OPCAT, taraf devletlerin temel yükümlülüklerini asgari olarak; alıkonulma yerlerinde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, eğer gerekiyorsa, bu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla düzenli biçimde incelemeleri;

BM'nin konuyla ilgili normlarını dikkate alarak, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamelenin ve koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı önlemek amacıyla ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmaları; mevcut ya da tasarı halindeki mevzuata ilişkin olarak önerilerini ve tespitlerini (gözlemlerini) sunmaları yetkisi tanıma şeklinde belirtmektedir (OPCAT, 2002).

Protokol, insanlığa karşı suç olarak nitelendirilen işkencenin önlenmesinde yeni ve gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu yeni yaklaşım, *“alıkonulma yerleri ne kadar şeffaf olursa o kadar az suistimalin gerçekleşeceği”* öngörüsüne dayanmaktadır. Buna bağlı olarak OPCAT'in merkezinde, alıkonulma yerlerine düzenli, bağımsız ziyaretler sisteminin suistimallere karşı önemli bir koruma görevi görebileceği ve doğası gereği halkın gözünün dışında kalan yerlerde, işkence ve kötü muameleyi önleyebileceği fikri yatmaktadır (Murray vd., 2011: 73-77).

OPCAT'in getirdiği mekanizma kısaca, “alıkonulma yerlerini düzenli ziyaret mekanizması” olarak tanımlanabilir. OPCAT ile hem uluslararası hem de ulusal düzeyde kurulan önleyici mekanizmalar vasıtasıyla daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde, özgürlüğünden yoksun bırakılanların tutuldukları yerlerde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için yeni bir formül bulunmuştur (TİHEK, 2019: 18). Bu bağlamda, sadece uluslararası değil ulusal mekanizmalar kurulmasının da öngörülmesi OPCAT'i pek çok sözleşme ve protokolden farklılaştırmaktadır. Protokolün sacayaklarını uluslararası boyutta BM İşkenceye Dair Önleme Alt Komitesi (SPT), ulusal boyutta ise UÖM teşkil etmektedir. Bu ikili yapı ile OPCAT'in diğer BM mekanizmalarından farkı özetle şudur:

- Protokol, ihlal sonrası devreye girecek bir sistem değil, ziyaretler aracılığıyla önleyici ve caydırıcı bir yaklaşım öngörmektedir.
- Diğer sistemlerde amaç denetimken, Protokolle amaçlanan denetimin ötesinde taraf devletlere, işkence ve kötü muameleyle daha iyi mücadele anlamında destek verebilmek, devletlerle iş birliği ve diyaloga dayalı çalışmalar yürütebilmektir. Bu bağlamda UÖM sisteminden beklenen “teftiş” veya “soruşturma” değil, “önleyici” bir izleme ziyaretiyle kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve koruma altına alındığı yerlerde insan haklarına ilişkin şartların ve standartların geliştirilmesidir.

OPCAT uyarınca kurulan UÖM'lerin görevinin “teftiş” veya “soruşturma” olmadığına, OHCHR de çizmektedir. Komiserlik 2018 yılında yayınladığı rehberde, UÖM yetkisinin niteliği gereği “önleyici” olduğunu, işkence veya kötü muamele ile ilgili şikâyetler hakkında soruşturma yapma veya karar verme yetkilerinin olmadığını, bunun yerine kalıpları belirlemeye ve “sistemik işkence riskleri”ni tespit etmeye çalışmalarını gerektiğini belirtmektedir. Diğer taraftan UÖM'leri kuran mevzuat, yetkili makamları ve diğer paydaşları UÖM'lerin tavsiyelerini incelemeye ve uygulamalarıyla ilgili olarak onlarla diyaloga girmeye zorlamalıdır (OHCHR, 2018: 6.).

III. İNSAN HAKLARI EYLEM PLANI'NIN TEMEL YAKLAŞIMI VE NEZARETHANELERİ KONU ALAN DÜZENLEMELERİ

2 Mart 2021 tarihinde “Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye” sloganıyla kamuoyuna duyurulan İHEP'in çıkış noktası, insanın maddi ve manevi varlığı ile onur ve saygınlığını devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla tüm işlem ve eylemlerinde koruma yükümlülüğüdür. Aynı zamanda bir iyi niyet beyanı olarak değerlendirilmesi gereken Plan, bütün hakların özü olarak hukukun etkin koruması altında olduğunu vurguladığı “insan onuru”nu temel ilkelere biri olarak dikkate almaktadır (İHEP, 2021: 8-16).

İHEP'te “bireylerin maddi ve manevi varlığı ile onur ve haysiyetini korumak, onların toplum içinde saygın birer yurttaş olarak yaşamlarını sürdürmelerini temin etmek devletin en önemli varlık sebebi” kabul edildiğinden işkence ve kötü muamele fiilleri, insanın gerek maddi ve manevi varlığına gerekse onur ve haysiyetine yönelik en ağır saldırı olarak ele alınmıştır. Buna bağlı olarak işkence ve kötü muamele fiilleriyle mücadele doğrultusunda bazı amaç ve faaliyetler Planda geniş yer bulmuştur. İHEP'te “Ülkemizde, gözaltı merkezleri ile ifade alma odaları ve gözaltındaki kişilerin durumları Cumhuriyet başsavcılıkları ve idari kurumlar eliyle düzenli biçimde denetlenebilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Kamu Denetçiliği Kurumu⁵ ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu bu yerleri inceleme, araştırma ve denetleme yetkisine sahiptir. Yine, işkence ve kötü muamele iddiaları için diğer hak arama yollarına ilaveten Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu da öngörülmüştür.” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla aşağıda detaylıca ele

⁵ Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakılan yerleri ziyaret etme, inceleme veya denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını incelemek ve araştırmak üzere ziyaret gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir.

alınacak olan TİHEK önleyici çalışmaları, Planda da referansla yer bulmuştur. Kişi özgürlüğü ve güvenliğinin güçlendirilmesi (Amaç 5) ile kişinin maddi ve manevi bütünlüğü ile özel hayatının güvence altına alınması (Amaç 6), TİHEK'in düzenli ziyaret mekanizması ve nezarethanelerin taşınması gereken standartlar bağlamında değerlendirilmesi gereken iki amaç olarak İHEP'te yer almaktadır (İHEP, 2021: 69-93).

Amaç 5 başlığı altında 5.3.a, b ve e faaliyetlerine yer vermek, çalışma konusuyla ilişkili olduğundan önem arz etmektedir. Faaliyet 5.3.a. *“İfade alınıp serbest bırakılmak üzere verilen bir yakalama kararı kapsamında mesai saatleri dışında yakalanan kişiye, makul bir sürede adli makamlara başvurmayı taahhüt etmesi şartıyla serbest bırakılma imkânı getirilecektir”*, Faaliyet 5.3.b. *“İfade alma işlemlerinin mesai saatleri dışında yapılamaması nedeniyle yakalama kararlarının infazından kaynaklanan mağduriyetleri gidermek için, bu işlemlerin adliyelerde 7 gün 24 saat esasıyla yapılması sağlanacaktır.”* ve Faaliyet 5.3.e. *“Çağrı üzerine gelmeme durumunda tebligat sürecinin usulüne uygun şekilde tamamlandığı tespit edilmeden zorla getirme veya yakalama işlemi yapılmamasına yönelik tedbirler alınacaktır.”* uygulamadan kaynaklı aksaklıklar nedeniyle kişi özgürlüğünün kısıtlanmasının önlenmesi amacını haiz faaliyet planları arasında yer almaktadır.

Amaç 6 başlığı altında ise, 6.1.d, e ve g faaliyetlerine yer verilecektir. Faaliyet 6.1.d. *“Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ile BM İşkenceye Karşı Komite tavsiyeleri dikkate alınarak nezarethaneler ile geri gönderme merkezlerinin fiziki kapasiteleri dâhil standartları korunarak sürekli gözden geçirilecektir.”*, Faaliyet 6.1.e. *“İşkence ve kötü muamele iddialarıyla ilgili soruşturma ve kovuşturmalara ilişkin veri tabanı oluşturulacaktır.”*, Faaliyet 6.1.g. *“Yakalama ve gözaltı uygulamalarının insan onurunu zedelemeyecek şekilde yerine getirilmesini temin etmek için kolluk görevlilerinin farkındalıkları artırılacaktır.”* işkence ve kötü muameleye sıfır tolerans politikasının titizlikle uygulanmaya devam edilmesi amacını haiz faaliyet planları arasında yer almaktadır.

Bu faaliyetlerden 6.1.d. ise, bu çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Benzer faaliyetin *“Tüm Nezarethaneler ile Özgürlüğü Kısıtlayan Diğer Alanların Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi Raporları Dikkate Alınarak Standartlarının Yükseltilmesi”* şeklinde AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı'nda da öngörüldüğü görülmektedir.

Görüleceği üzere CPT standartları, İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olmamızın doğal bir sonucu olarak uygulanmasına hassasiyetle yaklaşılması gereken standartlar bütünü olarak önem arz etmektedir. Ulusal eylem planlarında yer alan faaliyetler çerçevesinde de “yol gösterici belge” olarak dikkate alınmış durumdadır. Bu aşamada, nezarethanelerde dikkate alınması gereken CPT standartlarının neler olduğu önemi haiz bir konu olarak detaylıca izah edilmeye çalışılmaktadır.

IV. AVRUPA İŞKENCEYİ ÖNLEME KOMİTESİ VE NEZARETHANELERE İLİŞKİN STANDARTLARI

İşkence ve kötü muamele ile mücadele bağlamında kurulan önleyici mekanizmalardan bir diğeri, CPT'dir. CPT, Avrupa Konseyi'nin 1989 yılında yürürlüğe giren, İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi uyarınca kurulmuştur. AİHS'in 3'üncü maddesinde yer alan “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz” şeklindeki hükme ve işkenceye dair sözleşmenin ilgili diğer hükümlerine dayanmaktadır (Avrupa Konseyi, t.y.).

CPT bir soruşturma kurumu olmamakla birlikte, özgürlüğünden yoksun bırakılmış insanları işkenceye ve diğer tür kötü muameleye karşı korumaya yönelik yargı dışı bir mekanizma şeklinde hareket etmekte, böylece AİHM'in yargı görevini tamamlamaktadır. Bir başka ifadeyle, CPT'nin çalışmaları, insan haklarını korumak için AİHM'in mevcut reaktif yargı mekanizmasına, proaktif ve yargı dışı bir mekanizma biçiminde eklenerek Avrupa Konseyi'nin oluşturduğu sistemin ayrılmaz bir parçası olarak düzenlenmiştir (Avrupa Konseyi, t.y.).

CPT, özgürlüğünden yoksun bırakılmış insanların nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere alıkonulma yerlerine ziyaretler düzenlemektedir. Önlemeye dayalı işlevinin bir parçası olarak bu ziyaretler düzenli ve “ad hoc”⁶ ziyaretlerle gerçekleştirilmektedir. Düzenli ziyaretler, Sözleşme'ye üye olan bütün taraflara belirli aralıklarla yapılmaktadır. Söz konusu devletlere yapılan özel amaçlı ziyaretler ise, Komite'nin “mevcut şartlar altında gerek duyduğu” durumlarda düzenlenmektedir. Sözleşme uyarınca, CPT heyetlerinin gözetim yerlerine sınırsız erişim ve buralarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşma hakları vardır. CPT, yaptığı her ziyaretten sonra bulgularını ve gerekirse söz konusu devletle kurulacak diyalogun

⁶ Belirli bir amaca özel, tematik mahiyetteki ziyaretler kastedilmektedir.

temelini oluşturmak üzere tavsiyelerini ve diğer önerilerini içeren bir rapor hazırlar ve devlete ayrıntılı bir rapor gönderir (İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi, 1987).

CPT standartları; “Polis/Kolluk kuvvetleri, Cezaevleri, Gözetim Avrupa Sözleşmesi altında tutulan yasa dışı göçmenler, Psikiyatri kurumları, Yetişkin olmayanlar/18 yaşından küçük çocuklar, Kadınlar ve Sorumluluk” şeklinde 6 temel konudan oluşmaktadır. Polis/Kolluk Kuvvetleri başlığı altında ise; “Nezarethane, Nezarethanelerde CPT Standartlarının Uygulanmasına İlişkin Gelişmeler, Kötü Muameleyi Önleme Yolu Olarak Avukata Erişim ve Elektroşok silahları” yer almaktadır (Avrupa Konseyi, t.y.). CPT standartları, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, insan onuruna saygı duyulması ile işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik olup büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, kişilerin özgürlüğünden yoksun tutulduğu yerlere yönelik hizmetlerden sorumlu olan tüm yetkililer, koşulların ve güvencelerin nasıl iyileştirilebileceği konusundaki CPT tavsiyelerini özellikle dikkate almalıdır (Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2002: 68). Çalışmanın bundan sonraki kısmında nezarethanelerde CPT standartlarının neler olduğu üzerinde durulacaktır.

CPT, polis gözetimi altında tutulan bireylerin üç hakkına özellikle önem vermektedir: söz konusu kişinin gözaltı durumunu istediği bir üçüncü tarafa (aile ferdi, arkadaş, konsolosluk) bildirme hakkı, avukata erişim hakkı ve (polis yetkilileri tarafından çağırılan doktorun yaptığı tıbbi muayeneye ek olarak) istediği bir doktor tarafından tıbbi muayene hakkı (CPT, 1992: p.36).

CPT'nin görüşüne göre bu haklar, söz konusu hukuki sistemde nasıl tanımlanır- sa tanımlansın (yakalama, tutuklama vb.) özgürlüğünden yoksun edilme durumunun başlangıcından itibaren uyulması gereken, gözaltındaki kişinin kötü muameleye maruz kalmasını önleyecek “üç temel koruyucu mekanizma”dır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin çocuk olması durumunda gözaltı durumunu bir üçüncü tarafa bildirme, idare organları için bir yükümlülüğe dönüşmektedir. CPT, özel savunmasızlıkları göz önüne alındığında, polis nezaretinde tutulan çocukların her zaman kötü muameleye karşı ek önlemlerden yararlanmaları gerektiğini düşündüğünden, çocuğun yapılmasını talep edip etmediğine bakılmaksızın bir üçüncü tarafa bildirilmesi gerektiği ve avukatla görüş hakkı bağlamında da “avukatla görüşmek istemiyor” seçeneğinin çocuklar için geçerli olamayacağı yönünde standart geliştirmiştir. Bu

yaklaşımın “çocuğun üstün yararı” ilkesiyle uyumlu olduğu değerlendirilmektedir (CPT, 2015: p.98).

Bu hakların yanı sıra, polis nezaretine alınan kişilere, sahip olduğu her tür hak en kısa zamanda sarıh olarak belirtilmelidir. Ayrıca bu hakların bir veya birkaçının uygulamaya geçirilmesinde, adaletin çıkarlarını korumak amacıyla herhangi bir gecikme yapılması konusunda yetkililere verilen imkânlar da *açıkça belirtilmeli ve kesin zaman sınırlarına tabi* olmalıdır. CPT'nin bu standardının kaynağını, 1966 yılında Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin, polis tarafından gözaltına alınan kişilerin bir takım haklara sahip olduğunu vurguladığı Miranda ve Arizona kararına dayandırmak mümkündür (Amerikan Yüksek Mahkemesi, 1966: p.467-473).

Özellikle avukata erişim ve polisin çağırdığı doktordan başka bir doktor tarafından tıbbi muayene isteme hakları söz konusu olduğunda, ilgili mesleki örgütlerle anlaşma sonucu önceden hazırlanmış listelerden avukat ve doktor seçilebilen özel sistemler geliştirilebileceği belirtilmektedir. CPT bu sayede, bu hakların kullanımını geciktirebilecek her türlü nedenin ortadan kaldırılması şeklinde tedbirler alınabileceği yönünde görüşünü ortaya koymuştur (CPT, 1992: p.37).

Polis nezaretinde olan kişilerin avukata erişimi, avukatla temasa geçme ve avukat tarafından ziyaret edilme hakkının yanı sıra, söz konusu kişinin sorgulama sırasında avukatın da bulunmasını isteme ve avukatla özel konuşma hakkını da içermelidir. Polis nezaretindeki kişilerin tıbbi muayenesi ise, polis memurlarının duymayacağı ve tercihen göremeyeceği bir biçimde yapılmalıdır. Bu nevi davranış, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin insan haklarının korunmasında önemli bir güvence teşkil etmektedir. Ayrıca yapılan bütün muayene sonuçlarının yanı sıra, tutuklunun konuyla ilgili ifadeleri ve doktorun ulaştığı sonuçlar da doktor tarafından resmî olarak kayda geçmeli ve bu kayıtlar gözaltındaki kişiye ve avukatına verilmelidir (CPT, 2002: p.42).

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesi uyarınca yakalama; kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasını ifade etmektedir.

Kolluk, insan onuruna saygı gösterme, insan onurunu koruma ve bütün insanların sahip olduğu insan haklarının kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca, sadece kesinlikle gerekli olduğu zaman ve görevlerini yapabilmek için gerekli olduğu ölçüde güç kullanabilirler. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kimseye, bizzat kendi davranışının kesinlikle gerektirmediği bir güç kullanımı, insan onurunu zedeleyecektir (Doğru ve Nalbant, 2012: 145). Nitekim CPT de, toplumun sağlıklı işleyişi için polisin, zanlıları ve diğer kategorilere giren bireyleri yakalama, geçici olarak gözaltına alma ve sorgulama yetkisi olduğunda hemfikir olmakla birlikte söz konusu yetkinin, aynı zamanda bir sindirme ve fiziksel kötü muamele riskini de taşıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, yakalama sürecinde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin insan haklarının neler olduğu ve CPT'nin konuyu nasıl ele aldığı önemli bir konudur (CPT, 2002: p.33).

Devletin yetkili makamları tarafından alıkonulan kişilerin hangi aşamada olduğunun belirlenmesi önemlidir. Bir kişi yakalandığında, şüpheli, sanık veya benzer bir sıfatla polis ile kalması yönünde yasal bir yükümlülüğü olduğunda kişi özgürlüğünden yoksun bırakılmış demektir. Böyle bir durumda kişinin, şüphelilere tanınan hak ve özgürlüklerden faydalanma hakkı doğmuş olur. Gözaltına alınan kişinin haklarını kullanabilmesi ve bunun yanı sıra azami gözaltı süresi ve uygunluk açısından yakalama anının tam olarak tutanak altına alınması önemlidir. Yakalama anının birebir tutanak altına alınması gibi insan hakları ile ilgili olan ve alıkonulan kişiler açısından koruma sağlayan herhangi bir güvencede olduğu gibi güvencenin etkili bir şekilde uygulanması, polisin görevini kötüye kullandığı yönündeki yanlış iddialara karşı korunmasına da yardımcı olmaktadır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre, "soruşturma" evresidir. Bu evrede kişinin ifadesi alınıp kişi sorgulanmaktadır. 2'nci maddeye göre; şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi, ifade alma; şüpheli veya sanığın, hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi ise sorgudur.

Sorgulama/soruşturma sürecinde CPT, polis tarafından ifadenin nasıl alınacağı konusunda açık kuralların veya uygulamaların olması gerektiğini düşünmektedir. Nitekim suç işlediğinden şüphelenilen kişilerin büyük bir çoğunluğu sorgulanmak-

tadır. CPT uluslararası deneyimleri bağlamında, sorgulama sırasında kişinin kötü muameleye maruz kalmasını yüksek risk olarak değerlendirmektedir (CPT, 2002: p.41). Bir başka ifadeyle, kötü muamele uygulamalarının çoğu polis merkezlerindeki gözaltı sırasında, yakalamadan hemen sonraki saatlerde, sanığın avukatına ve doktora erişemediği, ailesi ile temas kurmasına izin verilmediği dönemde meydana geldiği görülmektedir (Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, 2002: 70). APT de ilk birkaç saati, tutukluların en savunmasız olduğu ve yetkililerin onlardan bilgi almak için en fazla baskı altında olduğu zaman olarak belirtmektedir. Bu durum yukarıda izah olunan üç temel koruyucu mekanizmanın önemini daha da artırmaktadır (APT, 2013: 1).

Sonuç almaya odaklanan ve belki de şüphelilerin etkili ve insan haklarına uygun bir şekilde ifadelerinin alınması konusunda gerekli eğitimi almamış polis memurlarının, şüphelinin suçu itiraf edebileceği zannıyla bazen hukuka aykırı olarak tehdit ve şiddete başvurabilme eğiliminde olduğu görülebilmektedir. Açıkça ifade etmek gerekir ki polisin temel görevi suçlu olduğu farz edilen bir kişiyi itiraf ettirmek değildir. İtiraf ettirmek için çoğunlukla tehdide, korkutmaya, şiddete veya hileye başvurulduğu görülmektedir. İnsan onuruna aykırı bu yöntemlere hiçbir surette başvurulmamalıdır. İrlanda v. Birleşik Krallık kararıyla AİHM, duvar dibine dikme, başlık geçirme, gürültü verme, uyutmama, yiyecek ve içecek vermeme şeklinde vuku bulabilecek beş tekniğin bir daha hiç bir koşulda ifade almada yardımcı olarak kullanılmayacağını açıklamıştır (AİHM, 1978: p.165-167). Bu tarz bir yaklaşım sıklıkla, masum kişilerin suçlu bulunması, yalan itirafa zorlanması veya bu yönde kandırılması ve son olarak asıl suçlunun özgür kalması şeklinde adli hatalara neden olabilmektedir (CPT, 2002: p.34).

Türk hukukunda da, ceza yargılamasının amacı maddi gerçeğe ulaşmaktır. Ceza Muhakemesi Kanunu adil, etkin ve hukuka uygun bir yargılama yapılması suretiyle maddi gerçeğe ulaşmayı amaç edinmiştir. Maddi gerçeği araştırma ilkesi uyarınca, Cumhuriyet savcısı ve hâkimlere re'sen/kendiliğinden maddi gerçeği araştırma görevi yüklenmektedir. Bu bağlamda hâkim, taraf beyanlarıyla veya dosyadaki diğer delillerle yetinmeyip, maddi gerçeğe ulaşmak için her türlü delili mahkemeye getirtip tartışmalı ve değerlendirmelidir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160'ıncı maddesi uyarınca Cumhuriyet savcısı da, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphe-

linin haklarını korumakla yükümlüdür. Bu anlayışla, kişiyi itiraf ettirerek zorla delil toplamaya çalışmak, devletin temsilcileri olarak polislerin “kaçınması gereken temel bir yükümlülük” olarak ifade edilmelidir.

İfade veren şüphelinin beyanının özgür iradesine dayanması esastır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yasaktır. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Uluslararası standartlara uygun bu tarz güvenceler de iç hukukumuzda yansımış durumdadır.

Maddi gerçeğin ortaya çıkartılması bağlamında CPT’nin üzerinde durduğu ilk husus, şüphelilerin sorgulanmasının tatmin edici bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bunun özel eğitim gerektiren bir uzmanlık görevi olduğu anlayışıyla hareket edilmesidir. Komite daha sonra bu türden sorgulamaların kesin amacını belirtmektedir. Buna göre söz konusu amaç, hâlihazırda suçlu kabul edilen birinin sorgulama memurları tarafından itiraf etmesini sağlamak değil, soruşturulan konularla ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılması amacıyla kesin ve güvenilir bir bilgi elde etmektir. Ayrıca görevi kötüye kullanma ve hukukun ihlali olarak nitelendirilebilecek etik olmayan davranışların önlenmesi için uzmanlık eğitiminin yanı sıra polislere yönelik davranış kurallarının belirlenmesi de büyük önem arz etmektedir (CPT, 2002: p.34).

Temel olarak insan onuru, yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, ayrımcılık yasağı ile eşitlik, gereklilik ve orantılılık gibi ilkeleri içeren insan hakları merkezli polis eğitimi, polisin insan haklarını koruma ve bu haklara saygı gösterme bilincinin gelişmesine, polis teşkilatına yönelik haksız eleştirilerin en uygun şekilde yanıtlanmasına, polislik hizmetinin daha etkin ve profesyonel bir biçimde yürütülmesine ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır (Yazar, 2021b: 291).

İkinci önemli husus, “delilden şüpheliye” ulaşmanın aksine “şüpheliden delile” ulaşmaya odaklanan bir sorgulama sürecine dayalı ceza adalet sisteminin gözaltındaki kişilerin istismarını teşvik etme riski bulunduğuudur. Bu nedenle soruşturma yöntemlerinin, itiraf odaklı sorgulamayı azaltacak hukuk sistemlerinin, aynı amaç doğrultusunda uyumlu hale getirecek şekilde geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Sorgulama sürecinde, polis tarafından ifadenin nasıl alınacağı konusunda açık kuralların veya uygulamaların olması gerektiği düşünülmektedir. CPT, göz önünde

bulundurulması gereken hususlardan bazılarını; görüşmede bulunan kişilerin kimliği (isim ve/veya sicil numara) hakkında gözaltındaki kişinin bilgilendirilmesi; görüşmenin kabul edilebilir süresi; görüşmeler arasında dinlenme dönemleri ve görüşme sırasında molalar; görüşmelerin yapılabileceği yerler; tutuklunun sorgulanırken ayakta durmasının istenip istenemeyeceği; uyuşturucu, alkol, vs. etkisi altında olan kişilerle nasıl görüşme yapılması gerektiği şeklinde sıralamıştır. Ayrıca görüşmelerin başladığı ve bittiği zamanların, görüşme sırasında gözaltındaki kişinin bulunduğu isteklerin ve her bir görüşme sırasında bulunan kişilerle ilgili sistematik bir kayıt sisteminin olması da şart koşulmalıdır (CPT, 1992: p.39).

CPT, polis tarafından alınan ifadelerin elektronik olarak kaydedilmesinin, tutukluların kötü muameleye maruz kalmasını önlemek için (ve polis açısından da önemli avantajlar içeren) bir başka faydalı önlem olduğunu belirtmektedir. Böyle bir imkân sayesinde görüşme sürecinin tam ve özgün bir kaydı tutulur, böylece herhangi bir kötü muamele suçlaması durumunda araştırma yapmak kolaylaşır (CPT, 2002: p.34).

CPT sorgulamalar sırasında rastladığı bazı kötü deneyimleri örnek teşkil etmesi ve önüne geçilmesi amacıyla paylaşmış, bu yönde standartlar belirleyerek insan haklarını korumaya çalışmıştır. Sıhhi bölümler ve gözaltındaki kişilerin oturma veya dinlenme imkânına sahip olmadığını gözlemleyen CPT, bu yönde bir imkânın sunulması yönünde standart benimsemiştir. Polis nezaretinde 24 saat veya daha uzun kalan kişilere, mümkünse her gün açık havada egzersiz yapma imkânı verilmeli ve 24 saatlik sürede gözaltına alınan kişilere sorgulama veya soruşturma ile ilgili başka bir işlemden bağımsız olarak günde en az 8 saatlik kesintisiz dinlenme süresi tanınmış olmalıdır (CPT, 2002: p.47).

CPT, birden fazla ülkede birden fazla kez oldukça korkutucu yapıda sorgulama odalarına denk gelmiştir. Örneğin; tamamen siyah renk ile dekore edilmiş ve sorgulanan kişinin oturağına yöneltilmiş spot ışıkları bulunan odalar, bunlardan biridir. Bu türden yerlerin polis hizmetinde yeri yoktur. Yeterli aydınlatma, ısıtma ve havalandırmanın bulunmasının yanı sıra sorgulama odalarında sorgulama sürecine katılan herkesin benzer türde sandalyelere oturması ve belirli bir konfor standardının sağlanması gerekmektedir. Sorgulama görevlisi şüpheliye kıyasla hükmedici örneğin, yükseltilmiş bir yerde veya uzak pozisyonda bulunmamalıdır. Ayrıca renk temaları nötr olmalı, korkutucu veya dikkat dağıtıcı olmamalıdır (CPT, 2002: p.37).

CPT, bazı ülkelerde özellikle sorgulama sırasında polis nezaretinde olan kişilerin gözlerinin bağlandığına şahit olmuştur. Amaç, kişilerin kendilerine kötü muamele yapan kolluk kuvvetlerini tanımalarını önlemektir. Komite böylesi sorgu yöntemlerini tasvip etmediğinin altını çizmektedir. CPT'ye göre, fiziksel kötü muamele olmayan durumlarda bile nezaret altındaki bir kişinin gözlerinin bağlanması, söz konusu kişi üzerinde psikolojik kötü muamele etkisine sahip olacak bir tür baskıcı davranıştır (CPT, 2002: p.38).

Ziyaretleri sırasında CPT, bazı nezarethanelerde şüpheli eşyalara denk gelmiştir. CPT'nin karakollarda odun sopa, süpürge sapı, beysbol sopası, metal çubuk, kalın elektrik kablosu, sahte silah veya bıçak gibi çeşitli şüpheli eşyalar bulması az rastlanan bir durum değildir. Söz konusu eşyaların varlığı, bu yerlerde tutulan kişilerin bu tür eşyalar kullanarak tehdit edildiği veya onlara vurulduğu konusunda CPT heyetlerine iletilen iddiaların birçok durumda inanılabilirlik kazanmasına neden olmuştur. Bu tür eşyalar konusunda polis memurlarının genellikle yaptığı açıklama, bu eşyaların şüpheliden alındığı ve kanıt olarak kullanılacağıdır. Bu tür eşyaların hiçbir işaret taşıması ve genellikle söz konusu yerde dağınık olarak (bazen perde veya dolap arkasında) bulunması bu açıklamaları şüpheli hale getirmektedir. Polis memurlarının uygunsuz davranışları konusunda spekülasyonları bertaraf etmek ve hem personel hem de gözaltına alınan kişiler açısından bu tür olası tehlike kaynaklarını ortadan kaldırmak için, kanıt olarak kullanılmak amacıyla el konan eşyalar mutlaka doğru biçimde işaretlenmeli, kayda geçmeli ve özel bir eşya dolabında saklanmalıdır. Yukarıda sayılanlara benzeyen her türlü diğer eşya karakoldan uzaklaştırılmalıdır (CPT, 2002: p.39).

Polis nezareti, prensip gereği göreceli olarak kısa süreli olduğundan emniyet birimlerindeki fiziksel şartların, bireylerin uzun süreli kalacağı diğer gözaltı yerlerindeki kadar iyi olması beklenmemektedir. Ancak hem AİHM hem de CPT bu hususa eklemeye yapmaktadır. Kalashnikov v. Rusya kararında AİHM, herhangi bir alıkonulma veya koruma yerindeki fiziksel koşulların özgürlüğünden yoksun bırakılan ya da koruma altına alınan kişinin üzerinde ortaya çıkardığı aşağılayıcı veya acı verici etkiler ve bu durumun uzun tutukluluk süreleriyle birleşmesini kötü muamele olarak kabul etmektedir (AİHM, 2002: p.95-98). Benzer şekilde CPT de, nezarethanelerin bazı temel fiziksel şartlara uygun olması gerektiğini belirterek standartlar geliştirme yoluna gitmiştir. Örneğin, bütün polis hücreleri, içinde bulundurulan kişi sayısına göre makul büyüklükte olmalı ve gerekli aydınlatma (uyku süresi hariç, okumaya

yetecek kadar ışık) ve havalandırma şartlarına sahip olmalıdır; tercihen hücrelerde doğal ışık olmalıdır. Ayrıca hücrelerde dinlenme imkânı olmalı ve nezarete gece kalmak zorunda olan kişilere temiz şilte ve battaniye verilmelidir (CPT, 1992: 42).

Nezaretteki kişiler gerektiğinde temiz ve düzgün şartlarda doğal ihtiyaçlarını karşılayabilmeli ve uygun yıkanma imkânlarına sahip olmalıdır. Bu kişilere uygun zamanlarda her gün en az bir tam öğün (sandviçten daha doyurucu bir şey) olmak üzere yemek ve temiz içme suyu verilmelidir. Bir başka önemli standart ise, gözaltındaki kişilerin hücrelerde veya karakoldaki herhangi bir yerde hareketlerinin sınırlanması amacıyla ellerinin kelepçelenmemesi gerektiğidir (CPT, 1992: 42).

Bir polis hücresi (veya bir başka tür gözaltındaki kişinin/mahkûmun kalacağı yer) için makul büyüklüğün ne olduğu zor bir sorudur. Böyle bir değerlendirme yaparken göz önünde bulundurulması gereken birçok faktör vardır. Ancak CPT heyetleri bu konuda genel kuralları belirleme ihtiyacı hissetmişlerdir. Birkaç saatte daha uzun süreli kalışlar için tek kişilik polis hücrelerinin değerlendirilmesinde halen kullanılan (asgari standart değil, arzu edilen düzey olarak görülen) kriterler şunlardır: 7 metrekare civarında, duvarlar arasında 2 metre veya daha çok, tavan ve taban arasında minimum 2.5 metre mesafe olan yerler standartlara uygun kabul edilmektedir (CPT, 1992: 25).

Gözaltındaki kişilere temiz ve uygun koşullarda tuvalete erişim (geceleri de dâhil olmak üzere) imkânı sağlanmalıdır. Ayrıca banyo yapmak için sıcak su gibi yeterli imkânlar temin edilmelidir (CPT, 2002: 47).

CPT, nezarethanelerde intihar riskini önlemek için de standartlar geliştirmiştir. Polis tarafından alıkonulan birçok kişi akıl hastalığı veya diğer hastalıklardan muzdarip olabilir. Ruhsal sorunları olan kişilerin veya polis tarafından gözaltına alınmış olmasına ya da gözaltına alınmasına neden olan koşullar nedeniyle duygusal olarak gergin hissedenlerin nezarethanelerde intihar girişiminde bulunması yaygın bir durumdur. Buna bağlı olarak polisin, nezareti altında olan kişilere özen göstermesi ve bu kişilerin güvenliğini ve fiziksel sağlığını koruması büyük bir önem arz etmektedir (CPT, 2002: 48).

Hücrelerin polis personelinin genellikle bulunduğu alanlara yakın olması önemlidir. Hücrelerde gözaltındaki kişilerin acil bir durumda polis memurlarının dikkatini çekecek bir çağrı sistemi olması gerekmektedir. Bu şartlar altında, çeşitli olaylara

(gözetindeki tutuklular arasında şiddet, intihar girişimi, yangın, vs.) zamanında yanıt verilememesi olasılığı oldukça yüksektir. CPT, hücre içinde intihar riskini artıracak bağlama noktalarının olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca tıbbi bir acil durumda destek sağlayabilmeleri için polis memurlarına ilk yardım eğitimi de verilmelidir (CPT, 2002: 48).

CPT, çeşitli vesilelerde yargı ve savcı makamlarının polis tarafından yapılan kötü muameleyle karşı koymada rolünün altını çizmiştir. CPT, hâkim ve savcıların polis nezaretinin ardından kendilerine getirilen sanıkların durumuna dikkat etmelerine ilişkin sorumluluklarına büyük önem vermektedir. Polis nezaretinin ardından tutuklu yargılanması önerilen herkes daima bu konuda karar verecek olan hâkimin karşısına fiziksel olarak çıkarılmalıdır. Tutulan kişide polis tarafından kötü muamele yapıldığına dair göstergeler olduğu durumlarda, hâkim iddiaları yazılı olarak kayda geçmeli, hemen bir adli tıp muayenesi yapılmasını emretmeli ve iddiaların gerektiği biçimde araştırılmasını sağlamak için gerekli adımları atmalıdır. Söz konusu kişi gözle görülür biçimde yaralanmış olsa da olmasa da böyle bir yaklaşım benimsenmelidir. Sanığın veya sanık adına avukat veya başka bir meşru üçüncü tarafın şikâyeti her zaman yazılı olarak kaydedilmeli ve uygun bir soruşturma makamına sevk edilerek adli tıp muayenesi kararı alınmalıdır. Ayrıca sarih bir kötü muamele iddiası olmayan durumlarda bile, hâkim karşısına çıkartılan kişinin kötü muamele kurbanı olabileceğine dair başka bir dayanak varsa adli tıp muayenesi yapılması istenmelidir (CPT, 2002: 45).

Sağlıklı bir şekilde gözetine alınan başvuruçuların, gözetinden çıkarıldıktan sonra yaralanmış oldukları ya da fiziksel iz bırakmayan kötü muamele gördüklerinin tutarlı ifadeleri ve doktor raporları ile saptanmış olması karşısında, artık bunun kolluk görevlilerinin eylemleri sonucu olmadığına ilişkin ispat yükümlülüğü idareye aittir. Bu ilke literatürde, ispat yükünün yer değiştirmesi ilkesi şeklinde geçmekte ve idareyi usul itibariyle tedbirler almaya itmektedir (Yıldız, 2019: 21).

Son olarak polis tesislerinin bağımsız bir makam tarafından denetlenmesi, polis tarafından tutulan bireylerin kötü muamele görmesini önlemek ve genel olarak gözetli şartlarının tatminkâr olmasını sağlamak açısından önemli katkılarda bulunabilir. İç hukukumuza göre; nezarethane ve ifade alma odalarının standartlara uygunluğunu sağlamak amacı ile kolluk kuvvetlerinin yetkili birimleri tarafından denetleme yapılmaktadır. Ayrıca Yakalama, Gözetine Alma ve İfade Alma Yönet-

meliği'nin 26'ncı maddesine göre, Cumhuriyet başsavcıları veya görevlendirecekleri Cumhuriyet savcıları, adli görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethaneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetlemekte; sonucunu "Nezarethaneye Alınanların Kaydına Ait Defter"e kaydetmektedirler. Söz konusu düzenlemenin son hükmü, yetkili ve görevli mercilerin mevzuatta öngörülen denetim yetkilerinin saklı olduğunu belirtmektedir.

Bağımsız bir makam tarafından yapılacak ziyaretlerin, tam olarak etkin olabilmesi için hem düzenli aralıklarla, hem de önceden haber verilmeksizin yapılması ve söz konusu makamın, gözaltındaki kişilerle özel bir ortamda görüşme hakkına sahip olması gerekmektedir. Ayrıca ziyaretler, insan haklarıyla ilgili tüm yönleri ve nezarethanelerdeki kişilerin gördüğü muamele ile ilgili bütün konuları ele almalıdır (CPT, 2002: 50). Bu doğrultuda CPT, OPCAT bağlamında kurulan ve geliştirilen UÖM gibi izleme mekanizmalarının polis kültüründe önemli bir değişikliğe katkı sunacağına altını çizmektedir (CPT, 2019: 72).

Türkiye'de nezarethaneler özelinde en efektif denetim yapabilecek bağımsız kurum önleyici misyonuyla beraber Ulusal Önleme Mekanizması görevini haiz TİHEK'tir. Bu nedenle çalışmanın sonraki kısmında TİHEK'in nezarethanelere dair ziyaretleri ve ziyaret raporlarında yer alan tavsiyeler üzerinde durulacaktır.

V. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

A. TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU'NUN GÖREV VE YETKİLERİ

İHEP'te de vurgulandığı üzere efektif denetim yapabilecek bağımsız kurumların başında, Türkiye'nin ulusal insan hakları kurumu olarak yapılandırılan TİHEK gelmektedir. Ulusal insan hakları kurumlarının sahip olması gereken asgari standartlar, uluslararası literatürde "Paris Prensipleri" olarak bilinen ve BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 1992/54 sayılı, BM Genel Kurulu'nun ise 48/134 sayılı kararlarla kabul ettiği "İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar" başlıklı belgeyle belirlenmiştir. Paris Prensipleri'nin 7'nci maddesi çerçevesinde ulusal insan hakları kurumlarının; kuruluşunun yasal veya anayasal dayanağa sahip olması, hükümetten bağımsız olma ve özerklik, insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi için geniş yetkilere sahip olma ve yeterlilik, üye seçiminde ve tayininde çoğulculuk

ve bağımsızlığın sağlanması, yeterli mali kaynak ve mali özerklik, sivil toplum ve devlet arasında köprü olma gibi özellikleri taşıması beklenmektedir.

TİHEK, 20 Nisan 2016 tarihli ve 29690 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. Kurum, Türkiye’nin insan hakları alanında tarafı olduğu uluslararası mevzuatla uyumlu olarak kanunla kurulmuş, idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğini haiz ve Cumhurbaşkanının görevlendirdiği bir bakan(lık) (mevcut durumda Adalet Bakan(ı)lığı) ile ilişkili bir Kurumdur. TİHEK’in kuruluş amacı insan onurunu temel alarak,

- İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi,
- İşkence ve kötü muameleyle etkin mücadele edilmesi ve bu konuda UÖM görevinin yerine getirilmesi,
- Kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi olarak Kanunda yer almıştır.

Görülebileceği üzere TİHEK, bütünlük bir kurumsal yapıya sahiptir. TİHEK’in sahip olduğu üç farklı görevden ilkinin, “Ulusal İnsan Hakları Kurumu” olmanın doğal bir sonucu olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda TİHEK; bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunda duyarlılığı geliştirmek, millî eğitim müfredatında bulunan insan hakları ve ayrımcılık yasağıyla ilgili bölümlerin hazırlanmasına katkıda bulunmak, kamu, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, meslek kuruluşları, barolar gibi paydaşlarla iş birliği yapmak ve ortaklaşa faaliyetlerde bulunmak, meslek öncesi ve meslek içi eğitimi programlarının belirlenmesi ve yürütülmesine katkıda bulunmak, görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek, insan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek, yıllık ve özel raporlar hazırlamak ve yayımlamak, insan hakları alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde iş birliği yapmak ve Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek gibi görevleri yürütmektedir (TİHEK, t.y.).

TİHEK'in yerine getirdiği ikinci görev ise, "Eşitlik Kurumu" çerçevesinde ayrımcılıkla mücadele ve eşitliktir. Anayasanın 10'uncu maddesi eşitlik kavramını; "*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.*" şeklinde açıklamaktadır. Ayrımcılık yasası da uluslararası insan hakları hukukunun merkezinde yer alan ve pek çok uluslararası insan hakları sözleşmesinde özel olarak yer verilen bir konudur. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan düzenlemeler ile Avrupa Birliği müktesebatında bulunan ve ayrımcılıkla mücadele amacıyla hazırlanan direktifler Türkiye'de ayrımcılıkla mücadele alanında kurum-sallaşma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası kriterler ve örnek uygulamalar ile ülkemiz ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılan mevzuat düzenlemesiyle "Eşitlik Kurumu" görevinin TİHEK bünyesinde yürütülmesi uygun görülmüştür (TİHEK, t.y.).

TİHEK'in yerine getirdiği son görev ise, "UÖM"dür. Ancak UÖM ile beraber insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ayrımcılıkla mücadele edilmesi görevlerinin keskin çizgilerle birbirinden ayıramayacağını, her bir çalışmanın "çarpan etkisi" doğurarak diğerlerine de sirayet edebileceği ve bu kapsamda Kurum çalışmalarının bir bütün olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu görevlerden biri olan "UÖM", aşağıda detaylıca ele alınmaya çalışılmaktadır.

B. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU'NUN GÖREV VE YETKİLERİ

OPCAT'in ülkemiz tarafından 2005 yılında imzalanmasını müteakip, 2013 yılında alınan 5711 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "UÖM" görevi, mülga Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na verilmiştir. 2016 yılında çıkarılan 6701 sayılı Kanun ile de UÖM görevi kanuni bir dayanağa sahip olmuş ve bu görev kanunla TİHEK'e geçmiştir. Kanuni dayanakla beraber UÖM'ün mevzuat yönünden daha güçlü bir zemine sahip olduğu ifade edilmelidir.

UÖM; "*İşkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın önlenmesi için bir veya daha fazla organdan oluşan, yerell/ulusal düzeyde kurulmuş bağımsız ziyaret organları*" şeklinde tanımlanmaktadır (OHCHR, 2018: 4).

6701 sayılı Kanun'un 2'nci maddesinde ise UÖM'ün, "*OPCAT hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistem*"i ifade ettiği belirtilmektedir.

UÖM'lerin temel işlevleri; ziyaret, tavsiye, eğitim ve iş birliği şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu işlevler, hiç şüphesiz izleme ve raporlamayla birlikte değerlendirilmelidir.

UÖM'lerin temel görev alanlarından biri olan ziyaretler, önleyici izleme sürecinin ilk adımını oluşturmaktadır. Ziyaret işlevi sayesinde, kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerler düzenli aralıklarla ziyaret edilmekte ve özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik muamele incelenmektedir. UÖM'lerin tavsiye işlevi; görüş, öneri veya raporlar aracılığıyla devlet yetkililerine tavsiyelerde bulunmayı; mevzuat teklifleri sunulmasını; sorgulama kuralları, talimatları, yöntemleri ve uygulamaları dâhil gözetimine ilişkin kuralların ve özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin gözetimine alınması, sorgulanması ve tedavisine dâhil olan ilgili personele ilişkin konuların gözden geçirilmesini ve Taraf Devletlerin raporlarına katkıda bulunma veya kendi raporlarını insan hakları mekanizmalarına sunma ve tavsiyelerini takip etmeyi içermektedir (OHCHR, 2018: 6).

UÖM'lerin iş birliği işlevi ise, işkence ve kötü muamelenin önlenmesine ilişkin Taraf Devlet makamları ve diğer ilgili paydaşlarla anlamlı diyalog kurmayı ve sürdürmeyi kapsamaktadır (OHCHR, 2018: 6). Örneğin; nezarethaneler bağlamında Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri ile yakın ilişkide olunması gerekmektedir.

UÖM'lerin eğitim işlevi ise; eğitim ve bilinçlendirme programlarının geliştirilmesine katılım ile kolluk görevlileri gibi kişilerin eğitiminde işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin eğitim ve bilgilerin yer alması için eğitim kurumlarının müfredatlarının incelenmesi gibi konuları kapsamaktadır (OHCHR, 2018: 6). Bu kapsamda AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı'nda kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı (ceza infaz kurumları, nezarethaneler, geri gönderme merkezleri vb.) yerlerde çalışan personele, kötü muamele teşkil edebilecek durum ve uygulamalara ilişkin AYM ve AİHM içtihadında belirlenen standartlar doğrultusunda düzenli eğitim verilmesinin öngörülen faaliyetler içinde yer alması ve bu faaliyetin hayata geçmesinden Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarının yanı sıra TİHEK'in de sorumlu

kurum olarak yer alması, UÖM'lerin eğitim işlevinin önemini ortaya koymaktadır (AB'ye Katılım İçin Ulusal, 2021: 174).

OPCAT uyarınca UÖM'ler; alıkonulma yerlerinde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin sayısının yanı sıra, bu tür yerlerin sayısı ve bulunduğu yere ilişkin her türlü bilgiye ulaşmak; tüm alıkonulma yerlerine ve bunların binalarına ve tesislerine girmek; özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik tutum ve alıkonulma koşullarına ilişkin tüm bilgiye erişmek; bu kişilerle tanık bulunmaksızın, doğrudan doğruya ya da gerekli görülüyorsa çevirmen aracılığıyla ve UÖM'ün konuyla ilgili bilgi verebileceğine inandığı başka herhangi bir kişiyle özel görüşme yapmak; ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşmek istediği kişileri serbestçe seçmek; SPT ile temas kurmak, ona bilgi vermek ve gerektiğinde SPT ile bir araya gelme imkânına sahiptir. Ayrıca UÖM'ler, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamelenin ve bu kişilerin koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, ilgili makamlara tavsiyelerde bulunma, mevcut ya da tasarı halindeki mevzuata ilişkin olarak önerilerini ve gözlemlerini sunma yetkisini de haizdir (OPCAT, 2002).

Protokole göre her taraf devlet, bir ya da daha fazla sayıda bağımsız UÖM kurma hakkına sahip olsa da Türkiye'de bu yetki sadece TİHEK'e verilmiştir. TİHEK Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca UÖM olarak TİHEK'in görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek ve bu yerlerdeki muamele ve koşulların iyileştirilmesi amacıyla ilgili makamlara tavsiyede bulunmak,
- Ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletme ve Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak⁷,
- Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmek,

⁷ İHEP 1.2.b.'de Kamu Denetçiliği Kurumu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kararlarının kişisel verilerin korunması suretiyle kamuoyunun erişimine açılması öngörülmüş ve İHEP'te beraber UÖM raporları da dâhil olmak üzere tüm TİHEK kararlarının kamuoyuyla paylaşılması sağlanmıştır. Bununla birlikte söz konusu faaliyetin tam anlamıyla hayata geçebilmesi için 6701 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak 2 farklı yerde geçen "Kurulca gerekli görülenlerin" ibaresinin kaldırılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

- Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek,
- UÖM ile ilişkili başvuruları incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek⁸,
- İşkence ve kötü muameleyle mücadele amacıyla bilgilendirme yapmak ve farkındalık oluşturmak,
- Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında yıllık rapor sunmak,
- Düzenli yıllık raporlar dışında, özel raporlar yayımlamak,
- İşkence ve kötü muamele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla, ilgili mevzuat dâhilinde iş birliği yapmak,
- İşkence ve kötü muameleyle mücadele alanında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği yapmak,
- Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşme ve protokollerinin uygulanmasını izlemek, bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak.

Gerek taraf devletlerden biri olan Türkiye'nin yükümlülükleri gerekse de UÖM olarak TİHEK'in UÖM görevleri göz önünde bulundurulduğunda, bu görevlerin ifasını en iyi şekilde gerçekleştirebilmek için UÖM olarak ayrıcalıklı yetkilerle donatılması gerekmektedir. Mevzuatla bu gereklilik yerine getirilmiştir. TİHEK Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca UÖM olarak TİHEK'in yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarından ve diğer gerçek ve tüzel kişilerden gerekli bilgi ve belgeleri talep etmek,

⁸ UÖM kapsamında asıl olanın yaklaşımın "önleyicilik" olduğu ifade edilmelidir. Bu kapsamda bireysel başvuruları inceleme ve karara bağlamanın Kurumun önleyici ziyaretlerinin önüne geçmemesine özen gösterilmelidir.

- Söz konusu bilgi ve belgeleri incelemek ve suretlerini almak,
- İlgili kişilerden yazılı ve sözlü bilgi almak,
- Özgürlüğünden yoksun bırakılanların ve koruma altına alınanların bulunduğu yerlere ziyaret düzenlemek, bu tür yerlerde incelemeler yapmak ve gerekli raporları hazırlamak,
- Kötü muamele gördüğü iddia edilen kişilerle görüşme yapmak.
- Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurum tarafından yapılan ziyaretleri kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür.

6701 sayılı Kanun'un 19'uncu maddesinde öngörülen bu yükümlülükler, uyarıya rağmen haklı bir neden olmaksızın belirtilen sürede uymayan kişi ve kuruluşlar hakkında idari para cezası uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. 2023 yılı itibariyle idari para cezaları aşağıda yer almaktadır.

Resim 1. 2023 Yılı İdari Para Cezaları

2023 YILI İDARİ PARA CEZALARI			
İDARİ PARA CEZASININ TÜRÜ	2023 Yılı İtibariyle Uygulanan Yeniden Değerleme Oranı	Ceza Alt Sınırı	Ceza Üst Sınırı
25. Maddenin 1. Fıkrası kapsamında yer alan para cezaları	%122,93	5.958,00	89.571,00
25. Maddenin 3. Fıkrası kapsamında yer alan para cezaları	%122,93	2.973,00	11.931,00

Kaynak: TİHEK, "Mevzuat: 2023 Yılı İdari Para Cezaları", t.y.

2023 yılı verilerine göre; söz konusu yükümlülükler uymayanlara, 2,973 TL'den 11,931 TL'ye kadar idari para cezası uygulanabilecektir (TİHEK, t.y.). UÖM kapsamında öngörülen idari para cezasının UÖM'lerin iş birliği işlevi ile uygunluğu hususu tartışmaya açıktır. Zira alıkonulma yerlerinde şeffaflığı sağlayarak suistimallerin önlenmesi için oluşturulan düzenli ziyaret sistemi, teftiş değil muhatap makamlarla “diyalog ve iş birliği” üzerine kuruludur (TİHEK, 2022: 13). Bununla birlikte dünyada yaygın örneği olmayan yetkinin UÖM görevinin etkinliğini sağlamada önemli bir araç olabileceği de ifade edilmelidir.

C. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU'NUN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi için yasal düzenlemelerin oluşturulması, yeterli değildir. İhlal riski her zaman mevcut olduğundan sürekli hareket halinde olmak ve izleme fonksiyonunu yerine getirmek gerekmektedir. Sorunsuz görülen bir ortamda dahi sorun oluşturabilecek alanları tespit etmek ve önleyici kontrol mekanizmaları oluşturmak büyük öneme sahiptir. İşkence ve diğer kötü muamele biçimleri genellikle gizli gerçekleştiğinden, kurumlarda şeffaflığı teşvik etmek gerekmektedir. Şeffaflığı teşvik etmek için, özgürlükten yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu yerlerin bağımsız olarak izlenmesinin sağlanması gerekliliği doğmaktadır (APT, 2006: 13-17).

İşkence ve diğer kötü muamele biçimlerini önlemenin en etkili yollarından biri, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi ve koşulları izlemek için alıkonulma yerlerine habersiz ve düzenli ziyaretler yapmaktır (APT, 2013: 1). Bu kapsamda alıkonulma koşullarındaki iyileşme ya da kötüleşmeyi izlemek, genel olarak özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri korumak ve özel olarak misillemeden korumak gibi birçok nedenden ötürü düzenli ziyaretler büyük önem arz etmektedir. Ayrıca alıkonulma yerlerini sürekli izleyen bir “dış mekanizma” olarak hak ihlallerinin meydana gelmesinde caydırıcı bir etki yaratılmaktadır (TİHEK, 2022: 6). OPCAT kapsamında, UÖM sıfatıyla hareket eden TİHEK gibi kurumlar, aşağıdakiler dâhil, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere birçok alıkonulma yerini ziyaret etme ve izleme/inceleme yetkisine sahiptir (OHCHR, 2018: 7).

Tablo 1. Ulusal Önleme Mekanizmalarının İzleme/İnceleme Yetkisine Sahip Olduğu Başlıca Kurumlar

1. Ceza İnfaz Kurumları
2. Nezarethaneler
3. Geri Gönderme Merkezleri
4. Geçici Barınma Merkezleri ve Kampları
5. Psikiyatri Merkezleri
6. Engelli Sosyal Bakım Merkezleri
7. Yaşlı Sosyal Bakım Merkezleri
8. Huzurevleri
9. Güvenlik ve İstihbarat Servis Tesisleri
10. Askeri Yetki Altındaki Gözaltı Tesisleri
11. Tutukluların Naklinde Kullanılan Ulaşım Araçları
12. Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumları
13. Çocuklar İçin Bakım Merkezleri ve Çocuk Evleri Sitesi
14. Çocuk Gözaltı Merkezleri
15. Uluslararası Limanlar ve Havalimanları
16. Havalimanı Transit Geçiş Bölgeleri (Kabul Edilemez Yolcu Bekleme Salonu)
17. Kara Geçişlerinde Sınır Polis Tesisleri ve Geçiş Bölgeleri
18. Yargılama Öncesi Bekleme Yerleri
19. İdari Gözaltı Yerleri
20. Resmi Olmayan Gözaltı Yerleri

Kaynak: OHCHR, 2018: 7 (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

OPCAT kapsamında, UÖM sıfatıyla hareket eden kurumlar önleyici/proaktif bir misyon üstlenerek genellikle alıkonulma yerlerini ziyaret etmektedir. Ancak 6701 sayılı Kanun, OPCAT’le uyumlu olmakla birlikte, Sözleşme’nin daha ilerisinde bir yaklaşımla TİHEK’e yalnızca alıkonulma yerlerini değil, aynı zamanda kişilerin koruma altına alındığı yerleri de ziyaret etme ve buralarda izleme/inceleme yapma yetkisi vermiştir.⁹ Bu bağlamda, farklı bir tabloyla kişilerin koruma altına alındığı yerler ile alıkonulma yerleri ayrımını göstermenin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Aşağıda yer alan tablo 2, alıkonulma yerleri ile kişilerin koruma altına alındığı yerlerin ayrımını göstermektedir.

Tablo 2. Alıkonulma Yerleri ile Kişilerin Korunma Altına Alındığı Yerler Ayrımı

ALIKONULMA YERLERİ	KİŞİLERİN KORUNMA ALTINA ALINDIĞI YERLER
Ceza İnfaz Kurumları	Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
Nezarethaneler	Çocuk Evleri ve Çocuk Evi Siteleri
Geri Gönderme Merkezleri	Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
Psikiyatri Merkezleri	Geçici Barınma Merkezleri

Kaynak: OHCHR (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

⁹ OPCAT’in 4’üncü maddesinde alıkonulma yerlerinin “ister bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun özgürlüğünden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları kendi yargı yetki alanı ve kontrolü altındaki herhangi bir yer” olarak anılacağı ifade edilmekte, kişilerin koruma altına alındığı yer ibaresi geçmemektedir. Bununla birlikte uygulamada Tablo 1’de yer verilen ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere birçok yere de ziyaret gerçekleştirildiği görülmektedir.

UÖM'lerin ziyaret aralığı konusunda Protokolde herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir, bu anlamda ziyaretlerin sıklığı konusunda UÖM'lerin takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak yukarıda yer alan tablolar göz önünde bulundurularak, ziyaretlerin sıklığını kesin olarak belirlemek için ulusal mekanizmaların alıkonulma yerlerinin farklı tiplerini (kapalı-açık veya alıkonulma-koruma yeri) göz önünde bulundurmaları gerektiği ifade edilebilir. Örneğin; özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin daha sık ve daha hızlı biçimde değiştiği, dış dünya ile ilişkilerinin kısıtlı olduğu “nezarethanelere” yapılan ziyaretler, cezaevlerine yapılan ziyaretlerden daha sık olabilir.

UÖM, önceden planlanmış düzenli ziyaretlere ek olarak özel vakalara ilişkin tepki gösterebilmeli ya da anılan vakaya özgü (düzensiz-ad hoc) ziyaretler düzenleyebilmelidir. Haberli/habersiz yapılan ziyaretlerin her ikisinin de avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bununla birlikte, UÖM'lerin etkinliği ve işkencenin önlenmesi anlamında ani ve önceden izin almaksızın yapılacak ziyaretlerin önemi ayrıca belirtilmelidir. UÖM olarak TİHEK, gerçekleştirdiği ziyaretlerde aşağıdakiler dâhil, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere insan hakları bağlamında birçok konuyu irdelemektedir. Bu durum, ülkemizin bağlayıcı olduğu uluslararası sözleşmeler ve 6701 sayılı TİHEK Kanunu uyarınca insan hakları ve işkence ve kötü muamele yasağını çok geniş bir ölçekten dikkate aldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Ulusal Önleme Mekanizması Ziyaretlerinde İrdelenen Başlıca İnsan Hakları Konuları

Kaynak: APT (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

TİHEK, ziyaret yöntemini uluslararası standartlara uygun bir biçimde belirlemiştir. Bu süreçte sırasıyla; ziyaret heyetinin belirlenmesi, ön hazırlık, Merkez/Kurum idaresi ile ilk görüşme, koşulların, ortak kullanım alanlarının ve hizmet birimlerinin yerinde incelenmesi, tutulanlar ile görüşme, Merkez personeli ile mülakat, ilgili belgelerin incelenmesi ve merkez idaresi ile son görüşme yer almaktadır. Ziyaretlerin gerçekleştirilmesinde önce; ziyaretin sebebi, amacı, sorulacak soruların belirlenmesi önem arz ederken, ziyaret sonrasında UÖM'lerin görüşlerini sunması ve hatta ziyaretin hemen ardından ziyaret edilen makamla görüşme yapılması önemlidir. Ziyaret raporunda yer alan tavsiyeler, hem ilgili kurumlarla yazışma hem de İşkence ve Kötü Muamele Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Yıllık Raporlarında ifade edilmek suretiyle takip edilmektedir (TİHEK, 2018-2021).

Tavsiyeye konu kurumların, kamuoyu ile paylaşılan rapordaki tespit, gözlem ve tavsiyelerin ulusal ve uluslararası standartlara göre uygulamaya geçirilmesi ve ziyaret edilen merkezde vaki değişiklik ve gelişmelerin TİHEK'e bildirilmeye davet edilmesi, UÖM olarak hareket eden kurumun işlevselliği için önemli bir ölçüttür. Bu bağlamda bir plan çerçevesinde takip ziyaretlerinin başlamış olması da geleceğe dair ilerlemeci ve geliştirici bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığına ve TBMM Başkanlığına sunulan işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında yıllık raporların Cumhurbaşkanlığı ve TBMM tarafından tartışmaya açılmaması ve değerlendirilmemesi bir eksiklik olarak ifade edilebilir.¹⁰ İşkence ve Kötü Muamele Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Yıllık Raporlarında yer alan tavsiyelere tüm kamu kurumları tarafından uyulması ve rapora azami hassasiyetle yaklaşılması, söz konusu belgenin üst politika belgesi olarak dikkate alınmasına bağlıdır.

TİHEK yayınladığı raporlarda insan haklarıyla ilgili birçok sorunu çözmek ve işkence ve kötü muamele teşkil edebilecek hususları önlemek üzere İl Emniyet Müdürlüklerine, Jandarma Komutanlıklarına, Polis Merkez Amirliklerine, Cumhuriyet Başsavcılıklarına; makro düzeydeki sistematik ve yapısal sorunların çözümü konusunda da Emniyet Genel Müdürlüğüne ve İçişleri Bakanlığına tavsiyelerde bulunmuş, bu tavsiyelerin hayata geçmesini büyük bir titizlikle izlemeye çalışmıştır. Bu tavsiyelere tüm kamu kurumları tarafından uyulması için TİHEK'in düzenli aralıklarla bu kurumlarla yuvarlak masa toplantıları yapmasında yarar görülmektedir. Bu yöntem, kamu kurumlarıyla diyalog ve iş birliğini geliştirecek ve tavsiye başarı oranını artıracaktır.

UÖM'lerin işlem ve çalışmalarıyla ilgili olarak hazırladığı raporları kamuoyuna açıklaması, bağımsızlık ve şeffaflık açısından önemlidir. TİHEK, UÖM kapsamında ziyaret ettiği yerleri, ziyaret sonrası haberleştirmekte, aynı zamanda ziyaret düzenlenen illeri Türkiye haritası üzerinden kamuoyu ile paylaşmakta ve ziyaret edilen yerleri isimleriyle duyurmaktadır (TİHEK, t.y.). 2022 yılı sonu itibarıyla tüm iller ziyaret edilmiştir.

¹⁰ Söz konusu müzakere sürecinin İşkence ve Kötü Muamele Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Yıllık Raporu'nun yanı sıra İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Yıllık Raporu ve Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Yıllık Raporu kapsamında da işletilmesinde yarar görülmektedir.

Resim 2. Ulusal Önleme Mekanizması Kapsamında TİHEK Tarafından Ziyaret Edilen İller ve Alıkonulma/Korunma Yerleri



Kaynak: TİHEK, "Görev Alanlarımız: Ulusal Önleme Mekanizması", t.y.

D. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU'NUN NEZARETHANE ZİYARETLERİ

Suç işlediği şüphesini gösteren somut delillerin varlığı halinde kişinin kolluk kuvvetleri tarafından özgürlüğünden yoksun bırakılmasına ilişkin genel hükümler, 4 Aralık 2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer almaktadır. Kanun'un 99'uncu maddesinde "gözetilene alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethanelerin maddi koşulları, bu kişinin hangi görevlinin sorumluluğuna bırakılacağı, sağlık kontrolünün nasıl yapılacağı, gözetilme işlemlerine ilişkin kayıt ve defterlerin nasıl tutulacağı, gözetilene alınmanın başlangıcında ve bu tedbire son verildiğinde hangi tutanakların tutulacağı ve gözetilene alınan kişiye hangi belgelerin verileceği ile kolluk tarafından gerçekleştirilen yakalama işlemlerinin yürütülmesinde uyulacak kuralların yönetmelikle gösterileceği" hükme bağlanmıştır.

İl ve İlçe Emniyet Müdürlüğü nezarethaneleri, adliye nezarethaneleri ve Jandarma Komutanlığı nezarethaneleri de dâhil olmak üzere TİHEK nezarethaneler özelinde Adıyaman, Ağrı, Ankara, Antalya, Artvin, Bolu, Burdur, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kastamonu, Konya, Mardin, Muş, Rize, Samsun, Şanlıurfa ve Siirt illerine ziyaret düzenlemiştir. Özetle TİHEK, 2022 yılı sonu itibariyle 24 farklı ilde toplam 30 nezarethane izleme ziyareti düzenlemiştir. Kurumun daha önce ziyaret düzenlediği Erzurum Adliyesi nezarethanelerine 2022 yılında Ankara Adliyesi ve Ankara Batı Adliyesi nezarethaneleri eklenmiştir. İlçe nezarethaneleri bağlamında, Ankara'nın Gölbaşı, Mamak ve Çankaya ilçeleri ve İstanbul'un Beyoğlu ilçeleri ziyaret edilmiştir. Ziyaret edilen bu illerin Türkiye haritasında işaretli hali aşağıda bulunan resim 3'de yer almaktadır.

Resim 3. Ulusal Önleme Mekanizması Kapsamında Nezarethanelere Ziyaret Düzenlenen İller



Kaynak: TİHEK (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

Yetkisi bulunmakla beraber, UÖM'nin henüz Sahil Güvenlik Komutanlığı nezarethanelerine bir ziyaret düzenlemediği görülmektedir. Bu nezarethanelerin de ziyaret takvimine eklenmesi ve yerinde incelemeler yapılarak ziyaret raporları hazırlanması uygun olacaktır. Ayrıca kötü muamele ile mücadelenin belirli bir konu özelinde ele alınması, işkenceye yönelik iddiaların basına yansması veya Kuruma başvuru sonrası da nezarethanelere farklı türlerde ziyaretler düzenlenebilmesi muhtemeldir. Bu bağlamda UÖM'lerin tüm nezarethane ziyaretlerinin önleyici mahiyette olduğu; reaktif, tematik ve/veya özel amaçlı (ad-hoc) ziyaret düzenlenmediği görülmektedir. Bununla beraber takip ziyaretlerine başlandığı ve rapor sonrası ilerlemelerin ve tavsiyelerin pratiğe dönüştürülmesinin izlendiği anlaşılmaktadır.

UÖM, il veya ilçe nezarethanelerine yönelik ziyaretlerinde, ilgili tüm bölümleri inceleyerek aslında çok daha fazla nezarethane koşulları yerinde inceleme fırsatı bulmaktadır. Her ne kadar İl Emniyet Müdürlüğü nezarethanelerine yönelik ziyaret sayıları kurum verilerine "1" olarak kayda geçse de, esasen bu ziyaretlerde Emniyet Müdürlüğü bünyesinde bulunan Asayiş Şube Müdürlüğü, Çocuk Şube Müdürlüğü, Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü gibi müdürlük nezarethaneleri de ziyaret edilmektedir.

E. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU'NUN NEZARETHANE ZİYARET RAPORLARI VE İLGİLİ KURUMLARA TAVSİYELERİ

UÖM'lerin etkinliği; asgari düzeyde düzenli ve etkili ziyaretler gerçekleştirilmesine, nitelikli ziyaret raporları hazırlanmasına ve sunulan tavsiyelerin uygulanma düzeyinin takip edilmesine bağlıdır. Her bir aşama, sorumlu kurumlarla iletişimin önemli birer unsurunu oluşturmaktadır. Bu hususların yanı sıra şeffaflığın sağlanabilmesi için kamuoyunun da aydınlatılması gerekmektedir. Bu nedenle ziyaretlerin haberleştirilmesi ve ziyaret raporlarının kamuoyuyla paylaşılması önem arz etmektedir. TİHEK, UÖM olarak ziyaret ettiği tüm kurumların raporlarını kamuoyu ile paylaşmaktadır.¹¹ Bu raporlar arasında nezarethane ziyaret raporları da yer almaktadır.

¹¹ Bu raporlara, <https://www.tihkek.gov.tr> ana sayfasında yer alan Kurul Kararları, Raporlar, Ulusal Önleme Mekanizması Raporları üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Raporlar 2018 yılından başlayacak şekilde yıl yıl kategorize edilmiştir.

TİHEK'in 2022 yılı sonu itibariyle kamuoyu ile paylaştığı raporlar, kronolojik sıralamaya uygun olarak rapor numaralarıyla birlikte tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. TİHEK'in Kamuoyu ile Paylaştığı Nezarethane Ziyaret Raporları

1.Konya İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/10)
2.Samsun İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/15)
3.Erzurum İl Emniyet Müdürlüğü ve Erzurum Adliyesi Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/19)
4.Bolu İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2019/08)
5.Bursa İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2020/04)
6.Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2020/12)
7.Eskişehir İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/02)
8.Ankara İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/09)
9.Ankara Gölbaşı İlçe Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/11)
10.Antalya İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/13)
11.Kars İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/06)
12.Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/08)
13.Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/13)
14.Mardin İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/20)
15.Ankara Batı Adliyesi Mahpus Bekleme Alanı (Nezarethaneleri) Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/26)
16.Edirne İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/29)
17.Artvin İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/31)
18.Bolu İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Takip Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/43)
19.Gümüşhane İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/44)
20.Ankara Adliyesi Mahpus Bekleme Alanı (Nezarethaneleri) Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/48)
21.Muş İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/49)
22.Burdur İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/50)
23.İstanbul Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/59)
24.Adıyaman İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/64)
25.Çorum İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/67)

Kaynak: TİHEK (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

TİHEK'in ziyaret düzenlemekle birlikte kamuoyu ile henüz paylaşmadığı ancak yayın aşamasında olan raporlar da mevcuttur. Bu raporlar, yazım sürecinin tamamlanmasını müteakip Kurumun karar organı olan İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu'na sunulacak, daha sonra da Kurul kararının ardından kamuoyu ile paylaşılacaktır. 16.10.2017 tarihinde ziyaret düzenlemekle beraber kamuoyunda paylaşılmama kararı alınan tek rapor ise, Rize İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyaret Raporu'dur. Yazım süreci veya Komisyon/Kurul aşaması devam eden raporlar ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. TİHEK'in Kamuoyu ile Paylaşacağı Nezarethane Ziyaret Raporları

1. Siirt İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu
2. Kastamonu İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu
3. Ankara Mamak İlçe Emniyet Müdürlüğü Şehit İsmail Kılıç Polis Merkezi Amirliği Ziyareti Raporu
4. Ankara Çankaya İlçe Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu

Kaynak: TİHEK (Derleyen: Ertuğrul Yazar)

UÖM, nezarethane ziyaretleri sonrası düzenlediği raporlarda, insan haklarıyla ilişkili olarak yer verdiği başlıklarda uluslararası standartlara uygunluğu gözetmektedir. Bu raporlarda; ziyaret edilen müdürlüğün konumu, erişilebilirlik (bodrum katta yer alması, engelli rampası bulunup bulunmaması) sorunsalı, nezarethanelerdeki oda sayısı ve fiziksel genişlik, kapasite durumu, ziyaret tarihi itibarıyla tutulan sayısı ve tutulanların cinsiyet, yaş, engelli vb. dağılımı, nezarethanelerdeki odaların ve içinde yer alan şilte, örtünme malzemesi gibi ürünlerin özellikleri, havalandırma (pencere veya havalandırma sistemi aracılığıyla olup olmadığı) şartları, ısınma (doğalgaz, klima vb.) türü, aydınlatma (doğal veya yapay) türü, tuvalet ve banyoların sayısı ve engelli bireylere uygunluğu, tuvalet ve lavabolar ile koridorun temizlik ve hijyen sorunsalı, ilaçlama durumu, tutulanların beslenme şartları (yemek, kantin vb.), içme suyu ihtiyacının temini, acil tıbbi müdahalelerin nasıl gerçekleştirildiği, CPT standartları bağlamında temel güvencelerin durumu, sağlık raporu ve doktor muayenesi, bir yakını bilgilendirme durumu, avukatla görüşme, avukat odası ve ifade alma odasının şartları, nezarethane talimatnamesi ile diğer bilgilendirici belgele-

rin mevcudiyeti, nezarethaneye alınanların kaydına ait defterin (savcı imzasının yer alıp almadığı vb.) düzenli aralıklarla tutulması durumu, yer alan formlar, kamera verileri (kör nokta olup olmadığı ve kayıt süreci), personel sayısı ve personel eğitimi konuları geniş bir biçimde yer almaktadır.

Düzenli ve habersiz ziyaretlerle nezarethanelerin etkili bir şekilde önleyici olarak izlenmesi; işkence, kötü muamele ve diğer insan onuruna aykırı uygulamalara yol açan veya bunları önleyemeyen faktörleri belirlemek ve analiz etmek için kullanılabilir. Önleyici izlemenin temel amacı, yetkililerle yapıcı diyalog yoluyla somut tavsiyeler sunmaktır. Bu bağlamda UÖM'ler risk faktörlerini azaltmak veya ortadan kaldırmak ve önleyici tedbirler önermekle yükümlüdür. Böyle bir yaklaşım, ileriye dönük sonuçları beraberinde getirecek ve uzun vadede işkence olasılığını azaltan bir ortam yaratılmasına yardımcı olacaktır (APT, 2013: 15-16).

Yukarıda zikredilen nezarethane izleme ziyaret raporlarında, bu konularla ilgili birçok tavsiye yer almaktadır. Raporlarda konu başlıkları özelinde yer alan tavsiyeler, şu şekilde özetlenebilir:

Fiziksel koşullar konusunda;

- Rutubetten dökülme olduğu görülen duvarların boya ve sıvasının yenilenmesi,
- Nezarethane parmaklıklarının kilit bölmesinin güvenli hale getirilmesi,
- Standartlara uygun bağımsız bölümlerin, ifade alma odası, avukat görüşme odası ve teşhis odası olarak kullanılması/standartlara uygun olmayan avukat görüşme odasının standartlara uygun hale getirilmesi,
- Her kolluk biriminde görüşme için uygun şartlara sahip müstakil bir müdafî görüşme odası düzenlenmesi/avukat görüşme odası olarak kullanılan odanın münhasıran bu amaçla kullanılması,
- Banyolarda akmadığı tespit edilen sıcak suyun akar hale getirilmesi.

Bilgilendirici form, afiş ve işaretler konusunda;

- Sanık hakları formu dışında nezarethanelerin yer aldığı koridor duvarlarına “Nezarethane Talimatnamesi”, “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma

Yönetmeliği”, “İHEB” gibi bilgilendirici metinlerin Türkçe ve yabancı dillerdeki çevirilerinin asılması,

- Yabancı uyruklu kişilerin anlayacakları dilde haklarını gösteren formların tanzim edilmesi,
- Eşya ve paralara ilişkin muhafaza altına alma tutanağının özgürlüğünden yoksun bırakılanlara bizzat yazılı olarak teslim edilmesi,
- Nezarethane defterinde alıkonulan kişilere ilişkin müdafî isimlerinin kayıtlarda yer alması,
- Yangın söndürme tüpüne ait talimatnamenin asılması,
- Nezarethane odalarının girişine, odanın hangi yaş ve cinsiyet grubuna tahsis edildiğine ilişkin işaret ve tabelaların asılması.

Kameralar konusunda;

- Arızalı kameraların onarılması ve kamera kayıt alma (saklama) sürelerinin uzatılması veya mevcut kayıt cihazı kapasitesinin artırılması,
- Nezarethane odalarına kamera konulması ve ayrıca tüm nezarethane odalarının girişine veya içine tutulanların buldukları alanın kamera ile izlendiğini belirtecek şekilde bir uyarı yazısının eklenmesi,
- Yaka kamerası ile araç içi ve dışı kameraların temin edinilmesi,
- Ana koridordaki kör noktaların bertaraf edilmesi adına bozuk olan kameranın ivedilikle değiştirilmesi,
- Kameraların izlendiği bilgisayarların ekran donması, aşırı ısınma gibi olumsuzluklara mahal vermeyecek şekilde yenileri ile değiştirilmesi, ayrıca bilgisayar ekranlarından tüm kameraların izlenmesini aynı anda mümkün kılacak şekilde görüntü kalitesi yüksek büyük TV ekranları ile değiştirilmesi,
- İfade alma odalarında hem ses hem de görüntü alan kameraların bulundurulması,
- Hem polis tarafından kötü muameleye maruz kalan kişilerin, hem de fiziksel olarak kötü muamele yaptıkları veya psikolojik baskı uyguladıkları yönünde haksız suçlamalara maruz kalan polis memurlarının lehine olacak şekilde suistimallerin önlenmesi ve belgelendirilebilirliğin sağlanması açısından

nezarethanedeki kameraların, görüntüsü net ve gece görüş kalitesi yüksek kameralarla değiştirilerek, odalarda kör nokta kalmayacak şekilde yeniden ayarlanması.

Havalandırma, doğal ışık, aydınlatma ve ısınma konusunda;

- Havalandırma sistemi kurulması,
- Düşük ışık seviyesine sahip yapay aydınlatmanın değiştirilmesi,
- Nezarethanenin, doğal ışığın yeterli düzeyde olduğu bir alana taşınması,
- Pencere üzerindeki metal kafes boyasının doğal ışığı almaya uygun açık bir renge boyanması,
- Isınma sorununa çözüm bulmak üzere alternatif yöntemlerin araştırılması ve çocuk nezarethane odasına geçici bir çözüm olarak elektrikli ısıtıcı konulması,
- Koridorda bulunan petek sayısının artırılması seçeneği dâhil ısınma sisteminin mevcut durum gözetilerek düzenlenmesi,
- Odaların ışıklandırma sisteminin tutulanların dinlenmesine ve uyumasına imkân verecek bir şekilde tekrardan düzenlenmesi ve odalara doğal ışık sağlanması,
- Havalandırma ve aydınlatma sisteminin yeniden düzenlenmesi.

Engelli bireylere yönelik makul düzenlemeler konusunda;

- Banyo ve tuvaletlerinde tutamaç bulunmayan nezarethanelerin, özgürlüğünden alıkonulan engelli bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde tutulması için makul düzenlemeler yapılması,
- TSE Engelliler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere başlıklı 9111 standartları uyarınca, engelli tuvaletinin yer alması, engelli rampası ve tekerlekli sandalye gibi ürünlerin bulundurulması (TSE, 2011: 11-63),
- Tuvalet ve banyolarına yüksek bir basamakla çıkılan nezarethanelerde seyyar rampa kullanılması,

- Tuvalet, lavabo ve banyo bölümlerinde tutunma barı gibi kolaylaştırıcı fiziki donanım olmadığı göz önüne alındığında, nezarethanelerde engelli dostu uygulamaların başlatılması.
- Çocuklara yönelik düzenleme ve alınabilecek tedbirler konusunda;
- Çocuk Şube Müdürlüğü'nde yalnızca çocukların tutulması ve yürütülen soruşturmalar kapsamında soruşturma sürecinin hızını yavaşlatmayacak şekilde şüpheli yetişkinlerin çocuklarla karşılaşmayacakları uygun bir alanda tutulması,
- Çocuk Şube Müdürlüğü'ne ait nezarethanede tutulan çocukların yatmaları için ayrılan bölümlerin sert bir zemin olduğu, üzerlerine zeminin yumuşatılması için yorgan yerleştirildiği dikkate alındığında çocuk tutulanların kalacağı zeminin çocuklar için uygun hale getirilmesi,
- Çocukların kullanımına tahsis edilen tuvalet ve banyonun kapı ve duvarlarının yetişkin bireylerin boyuna göre çok kısa olduğu ve içerinin rahatça görülebildiği tespit edildiğinden; acil durumlarda hızlı müdahaleye uygun ancak çocuğun mahremiyetini ihlal etmeyecek bir çözüm yolunun bulunması,
- Çocukların mahremiyetine uygun olmadığı değerlendirilen mevcut tuvalet kapılarının değiştirilmesi,
- Çocukların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlardan kaçmalarının tekrarlayan bir sorun haline dönüşmesinin nedenleri ve muhtemel çözümleri üzerine çalışma yapılması,
- Muhafaza odasında konaklayacak çocuğun doyurucu vakit geçirebilmesi için odanın kitap, oyuncak gibi materyallerle zenginleştirilmesi,
- Çocuklara oyuncak verilmesi gibi olumlu uygulamaların yaygınlaştırılması.

Yabancılara yönelik düzenleme ve alınabilecek tedbirler konusunda;

- Polis Merkezi Amirliklerine geçici süreyle getirilen göçmenlerin kalabalık bir şekilde nezarethanelerde tutulmaması ve işlemlerinin ivedilikle yapılarak sevk edilmeleri,

- Emniyet Müdürlüğünün mevcut konumu göz önüne alındığında tutulanların yabancı uyruklu olma ihtimalinin yüksek olduğu, bu nedenle yabancı dilde bilgilendirme formlarının hazırlanması,
- Geri gönderme merkezine sevk edilmek üzere Amirliklerde tutulan göçmenlerin sürece dair bilgilendirilmeleri.

Sağlık, temizlik ve genel hijyen konusunda;

- Tek kullanımlık diş macunu ve fırçası, havlu ve terlik gibi ürünlerin olduğu bir paket hazırlanması ve gerekli olduğunda talep eden kişiye teslim edilmesi,
- Temiz havlu, tuvalet kâğıdı, havlu kâğıdı, sıvı sabun ve şampuan gibi ürünlerin tedarik edilerek her zaman hazır bulundurulması ve hijyenin tam olarak sağlanması,
- İdare tarafından uygun görülecek uygun bir yere acil yardım/ecza dolabının yerleştirilmesi,
- Nezarethanelerin girişinde ve tuvalette bulunan kokuların kaynaklarının kesin olarak tespit edilerek sorunun giderilmesi,
- Nezarethanede tuvalet tesisatı ile ilgili sorun çözülerek kapalı tuvaletin kullanıma açılması, tesisat nedeniyle katta oluşan kokunun giderilerek hijyen kurallarına uygun hale getirilmesi,
- Battaniyelerin, koku oluşmaması için periyodik olarak, ayrıca mutlaka her kullanımdan sonra yıkanmaları,
- Kullanılmış battaniye, nevresim ve yorganların temizliğinin düzenli aralıklarla takip edilmesi,
- Duş alanında sıcak su sorununun giderilmesi,
- Tutulanların bulunduğu nezarethane odalarında bulunan boş yemek ve su kaplarının düzenli olarak toplanması ve tutulanların bulunduğu odaların temizliğine daha özenli yaklaşılması.

Beslenme konusunda;

- Yemek öğün sayısının ikiden üçe çıkarılması,
- Tutulanların talebi olması halinde diyet ve vejetaryen menünün sunulması,

- Müdürlükte görev yapan personele gece vardiyasında yemek hizmetlerinin sağlanması.
- İbadet özgürlüğü konusunda;
- Kişilerin ibadet özgürlüğü kapsamında temiz ve tek kullanımlık seccadeler bulundurulması ve tutulanların talep etmeleri durumunda verilmesi.

Dinlenme ve sağlıklı uyku düzeni konusunda;

- Gece uyumada sorun oluşturan projektörün, tutulanları rahatsız etmeyecek ve gece vakti uyumalarına imkân sağlayacak şekilde kullanılması,
- Oturma bankı sayılarının artırılması,
- Oturma alanlarının, tutulanların uyumalarına ve dinlenmelerine imkân sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi,
- Tutulanlara dinlenmeleri sırasında kullanmaları için imkânlar ölçüsünde yastık temin edilmesi,
- Nezarethane odalarında yer alan oturma banklarının yeterli yumuşaklıkta başka bir malzeme kullanılarak yenilenmesi ve temizliklerine özen gösterilmesi,
- Oturma yerlerinin, tutulanların rahat uyuyabilecekleri yumuşak bir malzemeyle kaplanması ve battaniye sayısının artırılarak nezarethane kapasitesine eşitlenmesi.

İntihar riskinin önlenmesi ve güvenlik konusunda;

- Gözaltında bulunan şahısların ihtiyaçları veya acil bir durum hâsıl olduğunda sesli olarak nöbetçi memura bildirme veya kameraya el sallayarak kolluk güçlerine haber vermeleri, gözden kaçabilecek bir durum olarak değerlendirildiğinden, nezarethanelerde olabilecek acil bir durumu veya tutulanların sağlık durumlarında oluşabilecek ani gelişmeleri ve benzeri durumları daha sıkı takip edilebilmek için görevli memurun tutulan şahısların acil ihtiyaçlarına cevap verebilmeleri adına tutulanları görebilecekleri/duyabilecekleri bir yerde durmaları veya odalara personel çağırma (acil çağrı) butonu konulması,
- Duş başlıklarının tercihen plastik ve spiral hortumsuz şekilde duvara monte edilmesi,

- İfade alma odasının camlarının açılabilirdiği ve odada parmaklık gibi bir fiziksel koruyucunun kullanılmadığı dikkate alındığında, tutulanların güvenliğinin sağlanması amacıyla camlara fiziksel koruyucu takılması,
- Nezarethanelerde tutulanların kendilerine zarar verme ihtimalinin önlenmesi için battaniyelerin kenar bantlarının sökölmesi,
- Kalorifer ve askılı tesisat borularınının, yakalananın veya gözaltına alınanın kendisine zarar vermeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi,
- Amirlik nezarethanesinde bulunan yaylı yatakların tutulanların güvenliği açısından tehlike oluşturacak nitelikte olduğu dikkate alınarak değiştirilmesi,
- Nezarethaneye Alınanların Kaydına Ait Defter kayıtları ile kamera kayıtlarının izlendiği bilgisayardaki programın saati arasındaki zaman farkının önlenilmesi amacıyla düzenli takip yapılarak teknik aksaklıkların giderilmesi.

Personel ve eğitimi konusunda;

- Kolluk personelinin moral, motivasyon ve verimliliğini artırmak üzere mesai saatleri, vardiya ve diğer çalışma koşullarının gözden geçirilerek, gerekmesi halinde imkânlar dâhilinde iyileştirmeler yapılması,
- Personelin hizmet içi eğitim müfredatına, insan hakları, “tutulanlara ve özellikle hassas gruplara yönelik muamele” ile “BM’nin İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İstanbul Protokolü” dâhil olmak üzere işkence ve kötü muameleyi inceleme ve belgelendirme konularınının dâhil edilmesi,
- Güvenlik zafiyetinin önlenmesi amacıyla Müdürlük nezarethanesinde geceleri görevlendirilen personel sayısının artırılması,
- Personelin yaptığı işin kapsamınının belirli olması için temizliğin teknisyen tarafından yapılmaması ve eğer eksiklik varsa temizlik görevlisi alınması,
- Personelin hizmet içi eğitime tabi tutulması ve personele insan hakları eğitimi ile işkence ve kötü muameleye karşı hizmet içi eğitim verilmesi.

UÖM ziyaretleri konusunda;

- Ülke genelindeki İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri ile polis merkezi amirliklerine TİHEK’in görev alanına ve Kurumun UÖM kapsamında Müdürlük ve

amirliklere yaptığı ziyaretler sırasında ziyaret heyetlerine kolaylık sağlanması ve bilgi ve belge taleplerinin 30 gün içinde yerine getirilmesine ilişkin resmi yazı yazılması.

SONUÇ

Ülkemizin diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile birlikte OPCAT'e taraf olması, kötü muamelenin önlenmesi bağlamında ortaya koyduğu kararlı iradenin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Benzer şekilde "insan onuru"nu temel ilkelere biri olarak kabul eden İHEP'in hayata geçmesi bu iradenin sürdüğünü, sık sık vurgusu yapılan "İşkence ve Kötü Muameleye Sıfır Tolerans" politikasının önemini ve vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır.

İHEP'teki faaliyetlerden biri de, CPT ile CAT tavsiyeleri dikkate alınarak nezarethaneler ile geri gönderme merkezlerinin fiziki kapasiteleri dâhil standartlarının korunarak sürekli gözden geçirilecek olmasıdır. CPT standartları, İşkenceye Dair Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olmamızın doğal bir sonucu olarak uygulanmasına hassasiyetle yaklaşılması gereken standartlar bütünü olarak önem arz etmektedir. Ulusal eylem planlarında yer alan faaliyetler çerçevesinde de "yol gösterici belge" olarak dikkate alınmış durumdadır.

CPT standartları, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, insan onuruna saygı duyulması ile işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik olup büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlere yönelik hizmetlerden sorumlu olan tüm yetkililer, tutulma koşullarının ve tutulanlara yönelik güvencelerin nasıl iyileştirilebileceği konusundaki CPT tavsiyelerini özellikle dikkate almalıdır.

OPCAT hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistem UÖM'dür ve Türkiye'de bu görevi haiz kurum, 6701 sayılı Kanun uyarınca TİHEK'tir. 6701 sayılı TİHEK Kanunu'nun 9/1-j bendinde, Kurumun özgürlüğünden yoksun bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirme görevini üstlendiği hükme bağlanmıştır. Şüpheli veya sanıkların haklarındaki işlemlerin tamamlanıp adli mercilere sevk edilinceye kadar bekletilmesi amacıyla yapılmış yerleri ifade eden nezarethaneler, kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlerden biridir. Bu bağlamda bu yerlere ziyaretler düzenlemek, Tİ-

HEK'in görev ve yetki alanı kapsamındadır. TİHEK, 2022 yılı sonu itibariyle 24 farklı ilde toplam 30 nezarethane izleme ziyareti düzenlemiştir.

Önleyici izlemenin temel amacı, yetkililerle yapıcı diyalog yoluyla somut tavsiyeler sunmaktır. Bu bağlamda TİHEK, UÖM olarak ziyaret ettiği tüm kurumların raporlarını kamuoyu ile paylaşmaktadır. UÖM'lerin çalışmalarıyla ilgili hazırlanan raporların kamuoyuna açıklaması, Kurumun bağımsızlığı ve şeffaflığı açısından önemlidir. Kamuoyu ile paylaşılan bu ziyaret raporları arasında nezarethane ziyaret raporları da yer almaktadır. Bu bağlamda, 2022 yılı sonu itibariyle 25 nezarethane ziyaret raporu TİHEK tarafından kamuoyuyla paylaşılmış, ziyaret gerçekleştirilen 4 nezarethaneye ilişkin rapor ise yazım ve Kurul aşamasını müteakip kamuoyuyla paylaşılacaktır.

TİHEK, ülkedeki işkence ve kötü muamele ve diğer sistemik insan hakları ihlali oluşturabilecek olguları yalnızca izlemek, araştırmak, yayınlamak ve raporlamakla kalmamalıdır. Nitekim UÖM'lerin dört temel işlevinden biri olan tavsiye işlevi; görüş, öneri veya raporlar aracılığıyla devlet kurumlarına tavsiyelerde bulunmayı içermektedir. Bu nedenle tavsiyelerin ve bulgularının uygulanmasının teşvik edilmesi, olumlu değişimin savunulması ve özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması yoluyla titiz ve sistematik takip faaliyetleri de üstlenilmelidir.

TİHEK de yayınladığı raporlarda insan haklarıyla ilgili birçok sorunu çözmek üzere İl Emniyet Müdürlüklerine, Jandarma Komutanlıklarına, Polis Merkez Amirliklerine, Cumhuriyet Başsavcılıklarına; makro düzeydeki sistematik ve yapısal sorunların çözümü konusunda da Emniyet Genel Müdürlüğüne ve İçişleri Bakanlığına tavsiyelerde bulunmuş, bu tavsiyelerin hayata geçmesini izlemeye çalışmıştır. Bununla birlikte söz konusu tavsiyelere tüm kamu kurumları tarafından uyulması ve coğrafi, politik veya sosyal olarak uzak olanlar da dâhil olmak üzere herkes için kurumun erişilebilirliğini sağlamak için TİHEK'in düzenli aralıklarla bu kurumlarla yuvarlak masa toplantıları, çalıştaylar vb. yöntemlerle bir araya gelmesinde yarar görülmektedir. UÖM olarak TİHEK sivil toplum kuruluşları, barolar, üniversiteler gibi kurum ve kuruluşlarla çalışma ilişkileri geliştirmeli, ziyaret heyetlerinin oluşturulması gibi yöntemlerle bu ilişkileri resmileştirmeli ve sürdürülebilir hale getirmelidir. Bu yöntem, kamu kurumlarıyla diyalog ve iş birliğini geliştirecek ve tavsiyelerin uygulanma oranını artıracaktır.

Söz konusu tavsiyeler, CPT standartları bağlamında değerlendirildiğinde, TİHEK'in Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme noktasında büyük bir özveri ile çalıştığı ifade edilebilir. Ayrıca, TİHEK'in hak ihlallerini önleyici ve insan haklarını koruyup geliştirici bir işlev icra edebilmesi, CPT standartları gibi uluslararası insan hakları norm ve standartlarını referans almasına ve bunları ziyaret raporları aracılığıyla kamu kurumlarının kültürüne yerleştirme yönünde gösterdiği çabaya bağlıdır.

Diğer taraftan işkence ve kötü muameleyle mücadele alanında hazırlanan ve Cumhurbaşkanlığı ile TBMM Başkanlığına sunulan yıllık raporlar üzerine müzakeredilmemesi ve kamuoyu denetimi kapsamında değerlendirilmemesi katılımcılık ve çoğulculuk açısından bir eksiklik olarak ifade edilebilir. İşkence ve Kötü Muamele Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Yıllık Raporlarının Cumhurbaşkanlığı ve TBMM tarafından "üst politika belgesi" olarak dikkate alınması, bu raporlarda yer alan tavsiyelere tüm kamu kurumları tarafından uyulması ve raporlara azami hassasiyetle yaklaşılmasında kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır. Nitekim bu yönde siyasi ve idari iradenin mevcudiyeti, belgenin uygulanabilirliğini artıracaktır.

Kötü muamelenin önlenmesi bağlamında, düzenli ziyaret sistemi ve izleme raporları, "önleyici" bir misyon üstlenmekte, buna içkin proaktif bakış açısı henüz ihlal ortaya çıkmadan önce kötü muamele olabilecek unsurları bertaraf etmeye yönelik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Türkiye'de bu yaklaşımın bir tezahürü olan UÖM'ün TİHEK gibi bağımsız bir kurum aracılığıyla varlığı ve işlevselliği ülkemiz için önemli bir kazanımdır.

Kurumun çalışmaları aynı zamanda bir iyi niyet beyanı olarak değerlendirilebilecek İHEP'in hayata geçmesine de katkı sunmaktadır ve sunmayı sürdürecektir. Bu kazanımların pratikte çok daha iyi yansımalarının olması, Kurumun büyük bir özveriyle çalışarak etkinliğini sürdürmesinin yanı sıra muhatap kurumların iş birliği ve diyalog sürecine açık olmalarına, "İşkence ve Kötü Muamele Sıfır Tolerans" politikasının sürdürülebilirliğindeki kararlılıklarına ve İHEP gibi belgeleri pratiğe dönüştürme konusundaki gayret ve çabalarına bağlıdır.

Gerek önleyici ziyaretleriyle TİHEK gerekse de diğer tüm kurumlar, genel olarak nezarethanelerin ve diğer alıkonulma/koruma yerlerinin açık, güvenilir ve güvenli yerler haline gelmesi ve bu yerlerde insan hakları kültürünün yerleşmesi için azami gayret göstermelidir. Bu kapsamda işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla

yürütülecek bu yöndeki çalışmalarda asıl olan amacın, insan onurunu korumak ve sürdürmek olduğu ifade edilmelidir. Cezaların varlığı, AYM veya AİHM'in ihlali, TİHEK'in UÖM ziyaret raporlarında eksiklik tespit etmesi ve tavsiyede bulunması, iş kaybetme veya amir baskı korkusu, ayıplama gibi konuların tümü talidir.

Son olarak, bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin göstergelerinden biri, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik muamele ve yaklaşımdır. Bir idareci veya personel, gözetiminden sorumlu olduğu alıkonulara her koşulda insan onuruna uygun bir biçimde muamele edebiliyorsa, ancak o zaman o ülkenin gelişmişliğinden bahsedilebilir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. (2005). Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği.
- Adalet Bakanlığı. (2021). İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi: Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye. Ankara: Adalet Bakanlığı.
- AİHM. (1978). İrlanda v. Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No: 5310/71, K.T. 18.01.1978.
- AİHM. (2002). Kalashnikov v. Rusya Kararı. Başvuru No: 47095/99, Karar Tarihi: 15 Temmuz 2002.
- AİHM. (2016). 2016 Yıllık Raporu.
- AİHM. (2021). 2021 Yıllık Raporu.
- Amerikan Yüksek Mahkemesi. (1966). Miranda v. Arizona Kararı.
- APT Global Forum on the OPCAT Preventing Torture. (2012). Upholding Dignity: From Pledges to Actions Outcome Report. Cenevre: APT.
- APT, "OPCAT: The Torture Prevention Treaty", t.y.
- APT. (2006). Establishment and Designation of National Preventive Mechanism. Cenevre: APT.
- APT. (2013). Monitoring Police Custody: A Practical Guide. Cenevre: APT.
- Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021). AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2021-2023). Ankara: Avrupa Birliği Başkanlığı.
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü. (2002). İşkencenin Yasaklanması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz. Ankara: Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü.
- Avrupa Konseyi, "Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi Standartları", t.y.
- Avrupa Konseyi, "CPT hakkında kısa bilgiler", t.y.
- Avrupa Konseyi, "HUDOC", t.y.
- Avrupa Konseyi, "The CPT in brief", t.y.
- Avrupa Konseyi. (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Roma, 4 Kasım 1950.

- Avrupa Konseyi. (1987). İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Avrupa Sözleşmesi, 27 Mart 1987 tarih ve 133 sayılı karar.
- AYM. (2014). İşil Yayıncı Kararı. Başvuru No: 2013/2284, K.T. 15.04.2014.
- BM Genel Kurulu. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyanname. Paris, 10 Aralık 1948.
- BM Genel Kurulu. (1966). Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme. San Francisco, 16 Aralık 1966 tarih ve 2200A (XXI) sayılı karar.
- BM Genel Kurulu. (1993). 20/12/1993 tarih ve 48/134 sayılı İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar Konulu Kararı.
- BM Genel Kurulu. (2002). İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol. 18 Aralık 2002 tarih ve A/RES/57/199 sayılı karar.
- CPT. (1992). 2. Genel Rapor'dan alıntı: Nezarethane.
- CPT. (2002). 12. Genel Rapor'dan alıntı: Nezarethanelerde CPT Standartlarının Uygulanmasına İlişkin Gelişmeler.
- CPT. (2015). 24. Genel Rapor'dan alıntı: Ceza Mevzuatı Uyarınca Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar (18 Yaşından Küçük Gençler).
- CPT. (2019). Preventing Police Torture and Other Forms of Ill-Treatment – Reflections on Good Practices and Emerging Approaches.
- Doğru, O., Nalbant, A. (2012). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar 1. Cilt, Ankara: Yargıtay Başkanlığı.
- Ergün, G. O. (2022). Ceza İnfaz Kurumlarında İnsan Hakları Standartlarının Sağlanması Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi ve AIHM İçtihadı, *TİHEK İnsan Hakları ve Ceza Adalet Sistemi Açısından Ceza İnfaz Kurumlarının İzlenmesi Sempozyumu Tebliğ Kitabı*, Ankara: TİHEK Yayını.
- Inter-American Institute for Human Rights and Association for the Prevention of Torture. (2005). Optional Protocol to the United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: A Manual for Prevention.
- Malcolm D. E., Claudine, H.D. (2004). Preventing Torture-The Development of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture. *Human Rights Law Review*, 4(1), 19-55.

- Murray R., Steinerte, E., Evans, M., Wolf, A. H. D. (2011). *Protocol to the UN Convention Against Torture*, Oxford: Oxford Yayınları.
- OHCHR. (2001). *Training Manual on Human Rights Monitoring*. New York: OHCHR.
- OHCHR. (2018). *Preventing Torture: The Role of National Preventive Mechanisms: A Practical Guide Professional Training Series No. 21*. Cenevre: OHCHR.
- TBMM. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982, 9 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı: 2709).
- TBMM. (2004). Ceza Muhakemesi Kanunu, (2004, 4 Aralık), *Resmî Gazete* (Sayı: 5271).
- TBMM. (2016). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, (2016, 6 Nisan), *Resmî Gazete* (Sayı: 6701).
- TİHEK, “Görev Alanlarımız: Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik”, t.y.
- TİHEK, “Görev Alanlarımız: İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi”, t.y.
- TİHEK, “Görev Alanlarımız: Ulusal Önleme Mekanizması”, t.y.
- TİHEK, “Mevzuat: 2023 Yılı İdari Para Cezaları”, t.y.
- TİHEK. (2017). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.
- TİHEK. (2018). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Erzurum İl Emniyet Müdürlüğü ve Erzurum Adliyesi Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/19).
- TİHEK. (2018). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Konya İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/10).
- TİHEK. (2018). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Samsun Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2018/15).
- TİHEK. (2019). İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2019 Yılı Raporu. Ankara: TİHEK Yayını.
- TİHEK. (2019). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Bolu İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2019/08).
- TİHEK. (2020). İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2020 Raporu. Ankara: TİHEK Yayını.

- TİHEK. (2020). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Bursa İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyaret Raporu (Rapor No: 2020/04).
- TİHEK. (2020). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2020/12).
- TİHEK. (2021). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Ankara Gölbaşı İlçe Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/11).
- TİHEK. (2021). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Ankara İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyaret Raporu (Rapor No: 2021/09).
- TİHEK. (2021). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Antalya İl Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Nezarethanesi Ziyaret Raporu (Rapor No: 2021/13).
- TİHEK. (2021). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Eskişehir İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2021/02).
- TİHEK. (2022). 20 Soruda Ulusal Önleme Mekanizması Rehberi. Ankara: TİHEK Yayını.
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Adıyaman İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/64).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/13)
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Ankara Adliyesi Mahpus Bekleme Alanı (Nezarethaneleri) Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/48).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Ankara Batı Adliyesi Mahpus Bekleme Alanı (Nezarethaneleri) Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/26).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Artvin İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/31).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Bolu İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Takip Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/43).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Burdur İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/50).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Çorum İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/67).

- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/08).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Edirne İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/29).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Gümüşhane İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/44).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: İstanbul Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/59).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Kars İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/06).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Mardin İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/20).
- TİHEK. (2022). Ulusal Önleme Mekanizması Raporları: Muş İl Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri Ziyareti Raporu (Rapor No: 2022/49).
- Yazar, E. (2021). İnsan Hakları Bağlamında Avrupa'da Yabancı Terörist Savaşçılar, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yazar, E. (2021). Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Eğitimin Rolü: İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Değerlendirme, *Suç ve Ceza Dergisi*, 2(1), 291-336.
- Yıldız, A. (2019). *Kötü Muamele İddialarının Etkili Soruşturulması Yükümlülüğüne İlişkin Türk Mahkeme Kararları Kaynakçası*, Ankara: Avrupa Konseyi ve Adalet Bakanlığı.